

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Stanislav Záhorski

Řídící úřadovna gestapa v Brně a její činnost.

The Control office of the Gestapo in Brno and its Activity.

rok :

2010

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. František STELLNER, Ph.D.

Poděkování:

Děkuji Doc. PhDr. Františku Stellnerovi, Ph.D. za vedení práce a rady. Rovněž patří poděkování za trpělivost a podporu také mým nejbližším.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 24.5.2010.

Záhorski Stanislav

Anotace:

Práce pojednává o metodách a činnosti brněnské řídicí úřadovny gestapa v období Protektorátu Čechy a Morava. Popisuje vznik gestapa, rozšiřování jeho oblasti zájmů a pravomocí a je zaměřena na metody a způsoby práce použité v konkrétních případech.

Annotation:

This thesis dissert on methods and activities of Gestapo's headquarters in Brno during ages of the Protectorate of Bohemia and Moravia. Describes Gestapo's creation, expandig his interests' areas and authority with focus on methods and operating principles used in particular cases.

Klíčová slova:

Okupace, Gestapo, odboj, metody práce.

Keywords:

Occupations, Gestapo, resistance, methods labour.

OBSAH:	strana
1. ÚVOD.....	3
2. GESTAPO.....	6
2.1 Nacismus a bezpečnostní aparát.....	6
2.2 Příchod nacistů, odboj a členění Gestapa.....	9
2.3 Policejní úředníci a kriminální zaměstnanci.....	17
2.4 Další bezpečnostní složky.....	19
3. FORMY A METODY PRÁCE.....	23
3.1 Evidence a udání.....	23
3.2 Výslech.....	26
3.3 Konfidenti.....	28
3.4 Volavčí sítě referátu „N“.....	31
3.5 Technické prostředky při zaměřování radiostanic.....	34
3.6 Radiohry – Funkspiele.....	35
3.7 Padělání dokladu	37
3.8 Sledování	37
4. AKCE.....	39
4.1 Akce Gitter (Mříže)	39
4.2 Letovice, skupina „Za svobodu“	40
4.3 Myslbořice, výsadek SPELTER, vysílačka LENKA-JIH	42
4.4 Rádiová hra „LÖWE“	46
4.6 Akce Tetřev.....	48
5. ZÁVĚR.....	52
PŘÍLOHA 1.....	57
PRAMENY A LITERATURA.....	58
SEZNAM ZKRATEK.....	60

1. ÚVOD

Období druhé světové války je pravděpodobně nejhorším obdobím evropských dějin vůbec. Nacistický režim, který se dostal v roce 1933 k moci, se netajil svojí touhou ovládnout Evropu. Významnou zbraní při dosažení tohoto cíle měl být bezpečnostní aparát. Okupace v březnu 1939 zlikvidovala torzo Československé republiky a byla prvním krokem k likvidaci českého národa. Boj s nacistickými okupanty nevedl český národ v otevřené válce. Jediná možnost odporu spočívala v ilegální činnosti. K jeho zlomení bylo gestapo. V této práci bych rád analyzoval, na základě skutečných případů brněnského gestapa některé z metod, které při likvidaci hnutí odporu gestapo používalo a tím přiblížit podmínky odboje ve velké vzdálenosti od bojových linií.

Práce je rozdělena na tři části. Část první, je zpracovaná převážně na základě odborné literatury a popisuje vznik gestapa, rozšiřování jeho oblasti zájmů a pravomocí. Je zde analyzován příchod gestapa na Moravu, jednotlivé fáze odboje a přizpůsobování se struktury gestapa. Cílem této části práce je analyzovat vznik gestapa jako instituce, vytvořené především k aktivní represi odpůrců nacismu, a jeho vývoj v Protektorátu. Druhá část práce je zpracovaná na základě archivních materiálů, konfrontovaných literaturou. Je volně propojená s první částí prostřednictvím stejných osob a případů. Jejím cílem je přiblížit činnost gestapa. V třetí části jsou konkrétně rozvedeny některé vybrané akce brněnského gestapa, ve kterých se prolínají jednotlivé metody. Závěrečné hodnocení se pokouší vysvětlit roli gestapa v nacistickém režimu a důvody jeho relativně vysoké úspěšnosti.

Základním pramenem byly trestní spisy zadržených příslušníků brněnského Gestapa z fondu 52 Archivu bezpečnostních složek (ABS). Spisy obsahují protokoly o výslechu zadržených příslušníků Gestapa, svědecké výpovědi zúčastněných osob a hlášení jednotlivých úřadoven Sboru národní bezpečnosti o provedených prověrkách výpovědí k jednotlivým osobám, místům a věcem. Dále obsahují jednotlivé výpovědi, provedené krátce po zadržení jako předběžné výslechy. Ve spisovém materiálu je zadokumentována špionážní a represivní činnost gestapa i dalších německých bezpečnostních složek. Velká část materiálů je v němčině. Při jeho analýze byla na první pohled patrná různá úroveň vedení výslechů, jak v rovině věcné, tak formální. Informativně nejhodnotnější jsou výslechy provedené v letech 1946 -1948. Naopak po roce 1950 je zjevnou prioritou ideologie, prosazující vedoucí roli komunistů v protinacistickém odboji. Je kriminalizována činnost každého, kdo s gestapem přišel do styku, zejména předválečných oddělení politické policie a předválečných operativně

bezpečnostních pracovníků obecně. Je také zcela zjevný pokles profesionality při vedení výslechů. Přesto je tato část využitelná pro pochopení fungování předbřeznové státní bezpečnosti, významu kartoték a seznamů důvěrníků. Kvalita materiálů co do využitelnosti se liší i regionálně. Zdaleka nejúplněji a nejpřehledněji jsou zpracovány výslechy a trestní spisy členů gestapa působících na Moravě. Některé z popisovaných událostí komentoval i protektorátní tisk. Jednotlivé zprávy a komentáře jsem našel též v denících „Národní politika“, „Lidové noviny“ a v týdeníku „Čechoslovák“, vydávaným londýnským exilem.

Při práci z výše uvedenými prameny jsem musel mít na paměti, že každý obžalovaný hledá polehčující skutečnosti pro své jednání. Rovněž dobový tisk nelze přijímat nekriticky. Protektorátní noviny nepokrytě sloužili okupačnímu režimu a tisk vydávaný londýnským exilem vycházel často z nepřesných informací. Proto jsem většinu informací konfrontoval s odbornou literaturou. Historie a vývoj gestapa je podrobně popsán v knize německého historika Jochena von Langa „Gestapo, nástroj teroru“¹ a „The Gestapo: A History of horror“ francouzského autora Jacquese Delarue. Ačkoliv se jedná o starší dílo, je velmi podrobně zpracované. Rovněž kniha Ruperta Butlera², která vyšla v češtině přináší množství cenných informací i když je psaná v lehčím stylu. O období Protektorátu podrobně pojednává kniha známého a všeobecně uznávaného německého historika Detlefa Brandese, „Češi pod německým protektorátem.“³, kterou lze pro oblast Moravy doplnit dílem dvojice Josef Bartoš a Miloš Trapl, „Svobodný stát a okupace“ ze svazku „Dějiny Moravy“.⁴ Výtečný a přitom stručný přehled o odbojové činnosti na Moravě poskytuje kniha Františka Vaška a Zdeňka Štěpánka „První a druhé stanné právo na Moravě“⁵. Mezi základní literaturu, kterou je nutné doplnit informace získané z archivních materiálů, patří knihy Oldřicha Sládka⁶ a Jiřího Šolce.⁷ Díla prvního autora považuji za podstatné pro pochopení organizace a činnosti gestapa a potírání partyzánských skupin. Řadu informací získaných z trestních spisů zadržených příslušníků gestapa lze díky knihám Oldřicha Sládka ustanovit do konkrétního pozadí. Totéž se dá říci o knihách Jiřího Šolce, který poskytuje výtečný přehled o organizaci odbojové činnosti

¹ LANG von, Jochen, Gestapo, nástroj teroru, Praha, 1994.

² BUTLER, Rupert, Gestapo. Historie Hitlerovi tajné policie 1933-1945, Praha, 2004.

³ BRANDES, Detlef, Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939 -1945, Praha, 2000.

⁴ BARTOŠ, Josef, TRAPL, Miloš, Dějiny Moravy, díl 4. Svobodný stát a okupace, Brno, 2004.

⁵ VAŠEK, František, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, První a druhé stanné právo na Moravě (1941-1942), Brno, 2001.

⁶ SLÁDEK, Oldřich, Zločinná role gestapa, Praha, 1986 ; SLÁDEK, Oldřich, Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944 – 1945, Praha, 1991.

⁷ ŠOLC, Jiří, Bylo málo mužů, Praha, 1991; ŠOLC, Jiří, Za frontou na východě, Cheb, 2003.

ze zahraničních center. Díky jeho knihám mohly být konkrétní osoby vyskytující se ve zkoumaných archívních materiálech přesněji identifikovány. Pro pochopení problematiky rádiových her je velmi významná kniha Vítězslava Hanáka.⁸ Operaci Tetřev, a vývoj partyzánského hnutí, ve své disertační práci podrobně sleduje Vladimír Černý.⁹ Tematika gestapa je také předmětem mnoha dalších knih, z kterých považuji za důležité zmínit minimálně práci autorů Darms Carsten a Michael Stole,¹⁰ která v českém překladu vyšla v únoru 2010 a čtenáře seznamuje se stavem současného německého výzkumu v této otázce.

⁸ HANÁK, Vítězslav, Muži a radiostanice tajné války, Dvůr Králové nad Labem, 2002.

⁹ ČERNÝ, Vladimír, Protipartyzánské operace na Moravě v letech 1944-1945, Disertační práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity Brno, Brno, 2006.

¹⁰ DAMS, Carsten, STOLLE, Michael, Gestapo. Moc a teror v Třetí říši, Praha, 2010.

2. GESTAPO

2.1 NACISMUS A BEZPEČNOSTNÍ APARÁT

„Každý světonázor, ať už je tisíckrát správný a pro lidstvo nanejvýš užitečný, zůstane pro praktické uspořádání života určitého národa tak dlouho bez významu, dokud se jeho principy nestanou korouhví bojového hnutí, které bude zase tak dlouho stranou, dokud jeho působení neskončí vítězstvím jeho myšlenek a jeho stranická dogmata neutvoří nové základní zákony státu určitého národního společenství.“¹¹ S takovými názory vstoupil Adolf Hitler do politiky. Jeho vize budování Třetí Říše pod vedením nacistického hnutí byla neméně výmluvná: „Budoucnost takového hnutí je podmíněna fanatismem, ba nesnášenlivostí, s jakou ho jeho stoupcí jako jedině správné zastupují a prosazují proti ostatním útvarům podobného druhu.“¹²

Dne 30. ledna 1933 byl Hitler jmenován říšským kancléřem. Uvědomoval si, že ovládnutí represivních složek je nejjistější cestou k moci. Ministerským předsedou a ministrem vnitra Pruska se stal Hermann Göring, který tím ovládl pruskou politickou policii.¹³ Prusko mělo díky své velikosti, počtu obyvatel a silné policii pro nacisty prvořadý význam. Göring, který o policejní práci nevěděl nic, do čela pruského gestapa jmenoval třicetiletého vládního radu, vedoucího „protikomunistického“ referátu politické policie, doktora práv Rudolfa Dielse a v řadách policie provedl čistku. Dosavadní republikánští, převážně sociálně-demokratičtí vedoucí, museli rychle opustit své funkce.¹⁴ Na rozdíl od Göringa, který v Prusku udělal kariéru, se Himmler musel spokojit s relativně nízkou funkcí velitele policie v Mnichově, kterou od března 1933 zastával a kde se jeho pravou rukou a vedoucím bavorské tajné politické policie stal Reinhard Heydrich.¹⁵ Ostatní zemské vlády si hájily práva řídit své policie samy, v rámci zemského ministerstva vnitra.

Ve vyhrocené atmosféře začalo docházet k lynčování komunistů. Ti reagovali výzvami k ozbrojenému boji a střelbou. Dne 22. února 1933 Göring posílil 80 000 pruských policistů o 50 000 příslušníků SA a SS jako členů „Pomocné

¹¹ HITLER, Adolf, *Mein Kampf*, Mnichov, 1938, cit. dle HORNÍK, Jan, *Proč holokaust. Hitlerova vědecká mesianistická vražda*, Praha, 2009, s. 219.

¹² Tamtéž, s. 222-223.

¹³ Srov. DELARUE, Jacques, *The Gestapo: A History of horror*, New York, 1965, s. 27-28.

¹⁴ LANG von, Jochen, *Gestapo, nástroj teroru*, Praha, 1994, s. 19.

¹⁵ DELARUE, Jacques, *The Gestapo: A History of horror*, New York, 1965, s. 77.

policie“.¹⁶ Nacisté dokonale propagandisticky využili požár Říšského sněmu, ke kterému došlo 27. února 1933. Hitler šířil poplašné zprávy o začátku bolševické revoluce, volal po okamžitých popravách a Göring vydal pokyn k hromadnému zatýkání komunistů. Na nátlak Hitlera schválil Hindenburg výnos „Na ochranu lidu a státu“, kterým nad rámec zákonných omezení schválil omezení osobní svobody, narušování tajemství poštovní a telefonní komunikace, práva shromažďování a svobodného vyjadřování názoru.¹⁷ Zatčeno bylo 1 600 funkcionářů Komunistické strany Německa, dále členové sociální demokracie, intelektuálové, spisovatelé a advokáti. Mimo policie prováděly „čištění svých okrsků“ i skupiny SA. Zadržené nepředávaly policii, ale odváděly do vlastních vězení, kde je mučily a popravovaly.¹⁸

Rovněž Himmler se musel vyrovnat s otázkou, co se zadrženými, které na policii hromadně přivádí SA. Problém vyřešil vybudováním prvního koncentračního tábora v Dachau. Jeho správou pověřil SS¹⁹ a zařadil jej do podřízenosti politické policie.²⁰ Aby ovládl policii v celém Německu, uchýlil se Himmler ke lsti. Začal policejní a politické funkcionáře získávat do SS.²¹ Postupnou infiltrací členů SS do policejních sborů ostatních německých zemí, se Himmlerovi podařilo ovládnout policii v celém Německu s výjimkou Pruska. Zde Göring vyňal pruskou politickou policii z pravomocí ministra vnitra a podřídil jí přímo zemskému ministerskému předsedovi. Tak vzniklo 26. dubna 1933 pruské gestapo.²² Splývání SS a německé policie rychle pokračovalo. Přestože Himmler dosud neovládl pruské gestapo a fakticky byl pouze mnichovským policejním prezidentem, získal správu všech koncentračních táborů vytvořených po vzoru Dachau. Také začal podle vzoru pruského gestapa formovat oddělení politické policie v každé spolkové zemi.²³ V dubnu 1934 Himmler přesvědčil Hitlera o užitečnosti centralizace tajné policie a dosáhl i podřízení pruského gestapa.²⁴ Stal

¹⁶ Srov. LANG von, Jochen, Gestapo, nástroj teroru, Praha, 1994, s. 20-22.

¹⁷ VAŠEK, František, Čeští vlastenci před Volksgerichtshofem, In: Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 9, 2001, č. I, s. 62; BUTLER, Rupert, Gestapo. Historie Hitlerovi tajné policie 1933-1945, Praha, 2004, s. 11.

¹⁸ Srov. LANG von, Jochen, Gestapo, nástroj teroru, Praha, 1994, s. 23-26.

¹⁹ Tamtéž, s. 31.

²⁰ BUTLER, Rupert, Gestapo. Historie Hitlerovi tajné policie 1933-1945, Praha, 2004, s. 31.

²¹ LANG von, Jochen, Gestapo, nástroj teroru, Praha, 1994, s. 33.

²² DELARUE, Jacques, The gestapo: A History of horror, New York, 1964, s. 52.

²³ CRENKSCHAW, Edward, Die Gestapo, Berlin, 1959, s. 45; KOEHL, Robert, The Black Corps. The Structure and Power Struggle of the Nazi SS, Madison, 1983, s. 32.

²⁴ CRENKSCHAW, Edward, Die Gestapo, Berlín, 1959, s. 62.

se šéfem policie a říšským vůdcem SS. Po „Noci dlouhých nožů“ význam tajné státní policie ještě stoupl. Dne 15. září 1935 byly přijaty norimberské rasové zákony, které vycházely z teorie, že je-li lidstvo složeno z mnoha ras, které spolu soupeří o své místo na slunci, pak nutně zvítězí ten nejlepší. Rasy se proto nesmějí mísit, neboť pro ty nejdříve postavené, by to znamenalo pokles úrovně a tím i naději na přežití. A protože podle Hitlera byla nepokročilejší árijská rasa, z hlediska celého lidstva se stalo nejdůležitějším přežití Árijce.²⁵ Přístup nacistů vyvolal reakci církve. Ta se stavěla do opozice proti ateistickému duchu nacismu, a to mohlo být nebezpečné, zejména v jižních, tradičně nábožensky založených německých zemích.²⁶ Gestapo reagovalo vytvořením referátu „Církve, sekty a Židé.“

Dne 10. února 1936 podepsal ministerský předseda Pruska Göring „základní zákon gestapa“. Rozhodl, že gestapo má právo činit opatření, proti nimž není odvolání a které nepodléhají soudní kontrole.²⁷ Následně uznal Hitler gestapo jako politickou policii s pravomocí po celé Říši a v červnu 1936 převedl pravomoci šéfa policie ve všech zemích na Himmlera. Současně policii vyňal z pravomoci jednotlivých zemských ministerstev vnitra. Symbióza policie a SS tím byla dokonána.

V roce 1938 bylo anektováno Rakousko. Další bylo na řadě Československo. Provokace Hlinkovy gardy na Slovensku vyvrcholily převzetím moci v řadě obcí.²⁸ Dne 14. března 1939, byl do Berlína pozván Hitlerem Jozef Tiso, Slovensko a Karpatská Ukrajina vzápětí vyhlásily nezávislost.²⁹

Gestapo, zpočátku budováno jako politická policie určená k boji proti komunistickému hnutí, se rychle transformovalo. S upevňováním totalitních forem vlády se stávalo organizací, zajišťující vládu v rukou úzké vrstvy nejvyšších stranických funkcionářů. Místo ochrany státu a jeho ústavy se úkolem stala likvidace jakékoliv opozice, včetně vnitrostranické. Vývoj gestapa kopíroval politiků nacistické strany. S nástupem válečných příprav, se po politické opozici, církvích, Židech a emigrantech začalo gestapo zaměřovat i na sousední země.

²⁵ HORNÍK, Jan, Proč holokaust. Hitlerova vědecká mesianistická vražda, Praha, 2009, s. 146.

²⁶ Srov. LANG von, Jochen, Gestapo, nástroj teroru, Praha, 1994, s. 49-53.

²⁷ DELARUE, Jacques, The Gestapo: A History of horror, New York, 1965, s. 163.

²⁸ GARDISTA, dne 11. 3. 1939, ročník I, č. 8.

²⁹ LIDOVÉ NOVINY, dne 15. 3. 1939, ročník 2/47, č. 60/136; NÁRODNÍ POLITIKA, dne 14. 3. 1939, ročník 57, č. 73.

2.2 PŘÍCHOD NACISTŮ, ODBOJ A ČLENĚNÍ GESTAPA

Dne 15. března 1939 oznámil Pražský rozhlas nadcházející okupaci. Český národ byl „přijat pod ochranu Německé říše“³⁰ a byl mu zajištěn „autonomní vývoj a národní svébytnost.“³¹

Na území Protektorátu byla v první fázi od 15. března do 15. dubna 1939 zřízena vojenská správa.³² Ihned za vojenskými jednotkami přicházely Einsatzkommanda, tvořená členy gestapa a SD (Sicherheitsdienst). Jejich úkolem bylo zajišťovat tyl postupujícího wehrmachtu, preventivním zatýkáním likvidovat protivníky, čelné komunistické funkcionáře a německé emigranty.³³ Jejich další úkoly sledovaly státně-bezpečnostní cíle. Zajišťovaly kartotéky české policie, dokumenty levicových spolků, vojensky důležité podniky³⁴ a zatýkaly osoby, provádějící zpravodajskou činnost vůči Německu.³⁵ Pro Brno bylo určeno Einsatzkommando VI, pod vedením kriminálního komisaře Ewalda Taudta³⁶. Skupina byla vytvořena 14. března z 80-ti příslušníků vídeňského gestapa, ke kterým se připojilo 30 úředníků gestapa ze Stuttgartu. Obecně se domnívali, že budou vysláni na Slovensko podpořit režim Jozefa Tisa. Večer obdržel každý úředník gestapa, oblečený do uniformy SS, průkaz vystavený vojenským velitelstvím, s nápisem EINSATZKOMMANDO VI.³⁷ Po příjezdu do Brna, jim vedoucí místních nacistů a samozvaný policejní ředitel Brna Karl Schwabe, předal budovu policejního ředitelství na Palackého třídě, kterou před třemi hodinami obsadil i se svými přívrženci.³⁸ Definitivně se sídlem gestapa stala budova právnické fakulty na Veverčí ulici.³⁹ Jako vězení byly zabráný budovy Kounicovy a Sušilovy studentské koleje, kde také probíhaly popravy.⁴⁰

³⁰ POLEDNÍ NÁRODNÍ POLITIKA, dne 15.3.1939, ročník 57, č. 74; UHLÍŘ, Jan Boris, Praha ve stínu hákového kříže, Praha, 2005, s. 19.

³¹ LIDOVÉ NOVINY, dne 16.3.1939, ročník 47, č. 137.

³² BRANDES, Detlef, Češi pod německým protektorátem, Praha, 2000, s. 31.

³³ SLÁDEK, Oldřich, Zločinná role gestapa, Praha, 1986, s. 28; BRANDES, Detlef, Češi pod německým protektorátem, Praha, 2000, s. 31.

³⁴ Srov. CRENKSCHAW, Edward, Die Gestapo, Berlín, 1959, s. 144-145.

³⁵ ABS 52-51-5, výpověď Walter Jacobi, s. 3-4.

³⁶ Ewald Taudt, nar. 18.5.1909, kriminální komisař řídící úřadovny Gestapa v Brně, vedoucí „pravicového“ oddělení II BM, později vedoucí „zpravodajského“ referátu „N“, přísedící stanného soudu v Brně, od roku 1945 neznámý.

³⁷ ABS 52-1-304, výpověď Anton Mondorf.

³⁸ BARTOŠ, Josef, TRAPL, Miloš, Dějiny Moravy, díl 4. Svobodný stát a okupace, Brno, 2004, s. 182.

³⁹ ZŘÍDKAVESELÝ, František, Smutné 70. výročí roku 1939 s přihlédnutím k událostem v Brně a na Moravě, in: Vlastivědný věstník moravský, ročník LXI, 2009, č. 3, s. 235-236.

⁴⁰ ZIKOVÁ, Renáta, Konfident brněnského gestapa Otakar Chalupa B-22 a jeho činnost, bakalářská diplomová práce, Brno, 2009, s. 5.

Okamžitě po příchodu začalo gestapo eliminovat jedince, kteří by byli schopni zorganizovat odpor, vlnou preventivního zatýkání v rámci akcí „Gitter“ a „Albrecht der Erste“.⁴¹ Přesto byly koncem léta 1939 založeny první odbojové organizace. Plány odboje počítaly s německou porážkou na konci roku 1939.⁴² Bylo zřejmé, že na rozdíl od první světové války, kdy se československá reprezentace v zahraničí mohla opřít o armádu ozbrojených zajatců, v této válce bude muset převzít těžiště odporu domácí odboj.⁴³ Důstojníci, poškození demobilizací v profesní kariéře, založili odbojovou organizaci Obrana národa. Obrana národa se organizovala jako tajná armáda v čele s generálním štábem, kterému byla podřízena tři zemská velitelství a dále ilegální pluky a prapory na teritoriálním základě. V okamžiku celostátního povstání se měly tyto kádry stát páteří povstalecké armády. Během měsíce do ní bylo pouze v Brně zapojeno přes tisíc lidí.⁴⁴ Činnost Obrany národa, byla zaměřena na sabotážní a teroristické akce doma v případě války a příprava těchto akcí v míru, otevřenou vojenskou revoluci ve vhodném okamžiku války a udržení národního ducha, morálky a kázně.⁴⁵

Další organizace, nazvaná Politické ústředí, se nezávisle na Obraně národa, vytvořila z bývalých politicky činných osob, žurnalistů, úředníků a intelektuálů blízkých prezidentu Benešovi. Jednalo se o skupiny volně napojené na předsedu protektorátní vlády generála Eliáše a bývalého Benešova osobního tajemníka Prokopa Drtinu, ochotných zpravodajsky využít svých kontaktů.⁴⁶ Třetí organizací byl Petiční výbor „Věrní zůstaneme“. Jeho základnu tvořila část levicových sociálních demokratů, činných v odborech a zabývajících se politickým a hospodářským zpravodajstvím.⁴⁷ Tyto tři organizace ustanovily na jaře 1940 vzájemné koordinační centrum Ústřední vedení odboje domácího (ÚVOD),

⁴¹ VAŠEK, František, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, První a druhé stanné právo na Moravě (1941-1942), Brno, 2001, s.7.

⁴² BRANDES, Detlef, Češi pod německým protektorátem, Praha, 2003, s. 71.

⁴³ ŠOLC, Jiří, Bylo málo mužů, Praha, 1991, s. 23.

⁴⁴ ČERNÝ, Vladimír, KOPEČNÝ, Petr, VAŠEK František, Legenda bez legend. Životní osudy armádního generála Vojtěcha Borise Luži (1891-1944), Brno, 2004, s. 34; ŠRÁMEK, Pavel, Československý vojáci v domácím odboji, In: Armádní technický magazín, ročník 34, 2002, č. 12, s. 41 – 42.

⁴⁵ KOKOŠKA, Stanislav, Obrana národa a počátek války, In: Dějiny a současnost, roč. 21, 1999, č. 4, s. 16

⁴⁶ HANÁK, Vítězslav, Muži a radiostanice tajné války, Dvůr Králové nad Labem, 2002, s. 9-11; BRANDES, Detlef, Češi pod německým protektorátem, Praha, 2003, s. 68.

⁴⁷ HANÁK, Vítězslav, Muži a radiostanice tajné války, Dvůr Králové nad Labem, 2002, s. 9-11; BRANDES, Detlef, Češi pod německým protektorátem, Praha, 2003, s.73.

na které se volně napojila i Obec sokolská v odboji.⁴⁸ Levicová rezistence byla zastoupena dvěma velkými organizacemi. Komunistická strana ilegálně pracovala už od 27. prosince 1938. Její vedoucí představitelé emigrovali a funkcionáři „druhého sledu“ v Protektorátu vybudovali 1. ilegální vedení pod vedením Eduarda Urxe. Druhou organizací bylo Národní hnutí pracující mládeže, mládežnická organizace sociálních demokratů, komunistů a národních socialistů.⁴⁹ Jako koordinační centrum odboje na Moravě vznikla Moravská pětka, udržující kontakt s pražským ÚVODEM a sokolskou organizací. V jejím čele stál profesor Josef Grňa.⁵⁰

Po zrušení vojenské správy na území Protektorátu vydal Reinhard Heydrich 5. května 1939 rozkaz o organizaci gestapa v Protektorátu. V českých zemích došlo na jeho základě ke zřízení dvou řídicích úřadoven a to Geheime Staatspolizeistelle Prag, s působností pro Čechy, a Geheime Staatspolizeistelle Brünn pro Moravu. Obě podléhaly berlínské centrále gestapa.⁵¹ Řídicím služebnám podléhaly teritoriálně příslušné venkovské služebny gestapa a pohraniční komisariáty. Na Moravě to byly služebny v Olomouci, Moravské Ostravě, Vsetíně, Zlíně, Uherském Hradišti, Jihlavě, dočasně i v Prostějově, Kroměříži, Hranicích, Přerově, Třebíči a Valašském Meziříčí.⁵² Místo Einsatzkommand byla u řídicích úřadoven vytvořena struktura odpovídající členění řídicích úřadoven

po celém území Říše:⁵³

1. oddělení - Osobní záležitosti zaměstnanců, vnitřní správa.

2. oddělení - Exekutiva.

Referáty:

II. A - Komunismus, marxismus, levicové hnutí, interbrigadisté, a ruský porevoluční exil.

II. B - Církev, sekty, Židé.

II. BM - České pravicové hnutí odporu, nekomunistická opozice.

II.C - Německá opozice.

⁴⁸ HANÁK, Vítězslav, Muži a radiostanice tajné války, Dvůr Králové nad Labem, 2002, s. 9.

⁴⁹ Srov. BRANDES, Detlef, Češi pod německým protektorátem, Praha, 2003, s. 87-89.

⁵⁰ VAŠEK, František, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, Moravská pětka, In: Časopis Matice Moravské, roč. 118, 1999, č. 2, s. 376.

⁵¹ Srov. SLÁDEK, Oldřich, Ve znamení smrtihlava, Praha, 1991, s. 12-16.

⁵² BARTOŠ, Josef, TRAPL, Miloš, Dějiny Moravy, díl 4. Svobodný stát a okupace, Brno, 2004, s. 187.

⁵³ ABS 52-39-18, struktura úřadoven gestapa.

II.D - Vazba, předávání do koncentračních táborů.

II.E - Porušování pracovní morálky, hospodářské záležitosti.

II.E,F,G,H,I,J,K,P,S - Kartotéky, porušení zákona Němci, tisk, mravní záležitosti, homosexuálové.

3. oddělení - Obranné zpravodajství, kontrašpionáž, vyšetřování velezrady, špionáže v průmyslových závodech či kontaktů civilního obyvatelstva na válečné zajatce.

Na řídicí úřadovně, stejně jako na venkovních služebnách, zajišťovala nepřetržitý provoz takzvaná pohotovostní, nebo-li stálá služba. V ní se střídali všichni úředníci a kriminální zaměstnanci gestapa. Jejich úkolem bylo provádět zatčení a další úkony, které nesnesly odkladu. Oznamovatelé byli s udáním odkazováni až na pracovní dobu.⁵⁴

Již koncem září 1939 stanovil Edvard Beneš ve svém prvním „Vzkazu do vlasti“ základní politické cíle a program. Činnost odboje se zaměřila na zpravodajství, sabotáž, propagandu a přípravu povstání.⁵⁵ Benešův výrok: „I když nás tento podnik bude stát 20 000 lidí, nebude to tolik, kolik bychom ztratili, kdybychom šli loni na podzim do války s Německem“⁵⁶ znamenal, že Československo se musí na válce s Německem podílet formou odboje. Spoléhání Obrany národa na krátkou válku, se po porážce Polska ukázalo jako chybné. Chybou byla i nedostatečná konspirace, zejména teritoriální organizace podle bydliště a propojení odboje s legálními strukturami jako tělocvičné spolky, a protektorátní úřady. Úspěchům gestapa pomáhaly otevřené formy rezistence, například stávky v podnicích, vyvěšování vlajek na 1. května, zpívání státní hymny na bohoslužbách, bojkot pražské hromadné dopravy při prvním výročí Mnichova a demonstrace. Sílily nepochybně i pod mylným dojmem ze vstupu Rudé armády do Polska.⁵⁷ V potyčkách bylo zatčeno gestapem několik set vlastenců a v Brně došlo k vyhlášení stanného práva.⁵⁸ Situaci odboje komplikoval postoj KSČ, která po uzavření sovětsko – německého paktu označila válku za imperialistickou a odmítala podporu „fašistickému Polsku.“⁵⁹ Dne 22.

⁵⁴ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 179.

⁵⁵ BRANDES, Detlef, Češi pod německým protektorátem, Praha, 2003, s. 80, VAŠEK, František, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, Moravská pětka, In: Časopis Matice Moravské, roč. 118, 1999, č. 2, s. 377-378.

⁵⁶ Cit. dle ŠOLC, Jiří, Bylo málo mužů, Praha, 1991, s. 24.

⁵⁷ KOKOŠKA, Stanislav, Obrana národa a počátek války, In: Dějiny a současnost, roč. 21, 1999, č. 4, s- 19 -21, BRANDES, Detlef, Německá reakce na pražské demonstrace na podzim 1939, In: Dějiny a současnost, roč. 21, 1999, č. 6, s. 12.

⁵⁸ ČECHOSLOVÁK v Anglii, dne 10.11.1939, ročník I, č. 5.

⁵⁹ BRANDES, Detlef, Češi pod německým protektorátem, Praha, 2003, s. 91.

listopadu, na základě informací získaných výslechy, zatkl gestapo moravského představitele Politického ústředí Ferdinanda Richtera,⁶⁰ prostřednictvím kterého se dostalo do pražské centrály. Tím bylo prakticky zničeno rádiové spojení s Londýnem. Informace zatčených členů Politického ústředí umožnily gestapu v průběhu podzimu 1939 až února 1940 rozbít Obranu národa. Členové vedení se sice pokusili vybudovat novou strukturu organizace, ale brněnská úřadovna gestapa do ní prostřednictvím svých konfidentů pronikla a v červenci zlikvidovala i tuto.⁶¹

Velké úspěchy zaznamenával také „protikomunistický“ referát II A.⁶² V únoru 1941 bylo zlikvidované 1. ilegální vedení KSČ, dílny na výrobu falešných dokladů a rádiové spojení s Moskvou.⁶³ V dubnu 1941 byl zakázán dosud legálně působící Sokol a jeho členové založili odbojovou organizaci Jindra.⁶⁴ Okupace Norska, Dánska, porážka Francie a Jugoslávie, ztížila možnost předávání zpravodajských zpráv prostřednictvím kurýrů⁶⁵ a oslabila morálku odboje.⁶⁶ Exilové vedení si to uvědomovalo a hledalo cesty, jak domů dopravit vysílačky, zbraně a organizační kádry. Současně se snažil prostřednictvím rozvědných skupin vysílaných přes Polsko, Slovensko a vzduchem, ve snaze obnovit zlikvidované spojení s komunisty na území Čech a Slovenska, budovat velmi výkonnou zpravodajskou síť Sovětský svaz.⁶⁷ Útlum otevřených rezistenčních projevů z hlediska Němců znamenal, že na Čechy platí pouze síla.⁶⁸ Dne 2. června 1941 přednesl Hitler své provolání, ve kterém označil sovětsko – anglická jednání za spiknutí proti Německu a přednesl své důvody útoku na Rusko.⁶⁹ Změnil se postoj komunistické strany. Dosud pasivní vyčkávání „až se imperialisté válkou vyčerpají, nejsilnější bude Sovětský Svaz“ ustoupilo

⁶⁰ Tamtéž, s. 205.

⁶¹ ABS 52-1-67, trestní spis Dyck, výpověď Wolfgang Dyck, list 2 -3; ŠRÁMEK, Pavel, Československý vojáci v domácím odboji, In: Armádní technický magazín, ročník 34, 2002, č. 12, s. 41 – 42.

⁶² ABS 52-61-2, trestní spis Dörsch, výpověď Fritz Dörsch, list 34-37.

⁶³ BARTOŠ, Josef, TRAPL, Miloš, Dějiny Moravy, díl 4. Svobodný stát a okupace, Brno, 2004, s. 201;

ŠOLC, Jiří, Za frontou na východě, Praha, 2003, s. 31.

⁶⁴ HANÁK, Vítězslav, Muži a radiostanice tajné války, Dvůr Králové nad Labem, 2002, s. 10-11.

⁶⁵ BRANDES, Detlef, Češi pod německým protektorátem, Praha, 2003, s. 227.

⁶⁶ Tamtéž, s. 225.

⁶⁷ ŠOLC, Jiří, Za frontou na východě, Praha 2003, s. 27.

⁶⁸ BRANDES, Detlef, Německá reakce na pražské demonstrace na podzim 1939, In: Dějiny a současnost, roč. 21, 1999, č. 6, s. 15.

⁶⁹ NÁRODNÍ POLITIKA, dne 23.6.1941, ročník 59, č. 173.

aktivitě.⁷⁰ Také Edvard Beneš prohlásil v Londýně, že „poslední strašná, neodčinitelná Hitlerovu chyba rozhodla celou válku.“⁷¹

Na brněnském gestapu se začaly množit případy sabotáží, zejména poškozování železniční dopravy a vagonů. Aktivizovaly se vyzbrojené městské skupiny sabotážního charakteru s vlastním rádiovým spojením.⁷² Vyráběly se zmetky, pracovalo se pomalu a neefektivně. Brněnské gestapo na sabotáže reagovalo. Na podzim 1941 byly v reakci na množící se sabotáže železniční dopravy, nasazovány pod krytím pomocných dělníků na různá nádraží skupiny příslušníků gestapa s cílem odhalit a zadržet sabotéry.⁷³ V noci z 30. na 31. srpna odbojáři zapálili skladiště pohonných hmot firmy Wenzel v Náchodě.⁷⁴ V noci z 21. na 22. září 1941 provedla odbojová skupina „Za novou svobodu“ bombový útok na hotel Lamplot v Letovicích.⁷⁵ Došlo k dohodě mezi sovětským velením a československou vládou v emigraci o zpravodajské pomoci. Na území Protektorátu začali být ze Sovětského svazu vysazováni parašutisté skupin AROŠ I až AROŠ VII se sabotážními a zpravodajskými úkoly.⁷⁶ Gestapo na aktivitu odboje reagovalo vytvořením zpravodajského referátu „N“ v květnu 1941.⁷⁷ Hitler na rostoucí odboj, ohrožující německý tyl a hospodářství v době postupu na východ, reagoval odvoláním svobodného pána Konstantina von Neuratha a vysláním Heydricha.⁷⁸ Ten svou vizi formuloval výstižně: „Tento prostor se jednou musí stát německým a Čech tady nemá už koneckonců co pohledávat.“⁷⁹ Do Prahy přijel 27. září 1941 a ještě v ten den vyhlásil první stanné právo. Mezi prvními zatčenými byl předseda protektorátní vlády generál Alois Eliáš napojený na Politické ústředí.⁸⁰

⁷⁰ BRANDES, Detlef, Češi pod německým protektorátem, Praha, 2003, s. 242-243.

⁷¹ ČECHOSLOVÁK v Anglii, dne 27.6.1941, ročník III, č. 26.

⁷² Srov. VAŠEK, František, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, První a druhé stanné právo na Moravě (1941-1942), Brno, 2001, s. 20-25, VAŠEK, František, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, Moravská pětka, In: Časopis Matice Moravské, roč. 118, 1999, č. 2, s. 382.

⁷³ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 189 – 191.

⁷⁴ VAŠEK, František, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, První a druhé stanné právo na Moravě (1941-1942), Brno, 2001, s. 26-27.

⁷⁵ KLEMSA, Karel, Postavili se nacistickému režimu a zaplatili za to životem, in: Regionální noviny Boskovicko, ročník XV, 2004, č. 27, s. 4.

⁷⁶ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 184- 187; ŠOLC, Jiří, Za frontou na východě, Cheb, 2003, s. 20, 26.

⁷⁷ ABS 52-1-67, trestní spis Dyck, výpověď Wolfgang Dyck, list 6.

⁷⁸ PONDĚLNÍ NÁRODNÍ POLITIKA, dne 29.září 1941, ročník 59, č. 271.

⁷⁹ Cit. dle DEJMEK, Jindřich, KUKLÍK, Jan, NĚMEČEK, Jan, Kauza: tzv. Benešovy dekrety. Historické kořeny a souvislosti, Praha, 1999, s. 23.

⁸⁰ PONDĚLNÍ NÁRODNÍ POLITIKA, dne 29. září 1941, ročník 59, č. 271.

Stanné soudy, tvořené příslušníky gestapa, rozhodovaly třemi výroky:

- 1) vinen - popravít.
- 2) nevinný - propustit
- 3) vinu nelze dostatečně prokázat, ale mohl by být nebezpečný - předat do koncentračního tábora, návrat nežádoucí.

Celé soudní řízení se omezovalo na identifikaci zadrženého, konstatování z jaké příčiny byl zadržen a rozhodnutí o jeho osudu.⁸¹ Proti rozhodnutí stanného soudu nebylo odvolání a bylo vykonatelné ihned.⁸² Z kartoték gestapa byly vybírány a následně zadrženy osoby potencionálně nebezpečné. Byly náhodně typovány vesnice, ve kterých byly prováděny razie a domovní prohlídky. Za jediný týden bylo provedeno přes 80 poprav. Stannému právu podléhaly všechny činy nedovoleného přechovávání zbraní, ohrožující bezpečnost, pořádek hospodářský a pracovní život,⁸³ srocování, shlukování a shromažďování pod volným nebem i v uzavřených místnostech.⁸⁴ V boji s odbojem gestapo zaznamenalo vítězství, ale nenávisť obyvatel vůči Němcům se jenom zvětšila. Stanné právo bylo odvoláno 19. listopadu 1941, „z důvodu uvážlivého vystupování převážné části českého obyvatelstva“.⁸⁵ V průběhu stanného práva byl gestapem rozbit ÚVOD i Moravská pětka. Na jeho místo nastoupil Přípravný národní revoluční výbor (PNRV).⁸⁶

Ve snaze pomoci českému odboji, citelně zasaženého stanným právem, byly v průběhu roku 1942 vysazeny na území protektorátu skupiny z Anglie. V květnu 1942 byl spáchán atentát na Heydricha.⁸⁷ Karl Hermann Frank reagoval vyhlášením druhého stanného práva dne 27. května 1942.⁸⁸

Na dopadení pachatelů vypsál odměnu 10 miliónů korun, za přechování, pomoc nebo zatajování informací o parašutistech byl stanoven trest zastřelení i

⁸¹ Srov. VAŠEK, František, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, První a druhé stanné právo na Moravě (1941-1942), Brno 2001, s. 32-38.

⁸² BRANDES, Detlef, Češi pod německým protektorátem, Praha, 2003, s. 253.

⁸³ ČECHOSLOVÁK, dne 3. října 1941, ročník III, č. 40.

⁸⁴ PONDĚLNÍ NÁRODNÍ POLITIKA, dne 29. září 1941, ročník 59, č. 271.

⁸⁵ Srov. VAŠEK, František, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, První a druhé stanné právo na Moravě (1941-1942), Brno, 2001, s. 40-55.

⁸⁶ BRANDES, Detlef, Češi pod německým protektorátem, Praha, 2003, s. 383; ČERNÝ, Vladimír, KOPEČNÝ, Petr, VAŠEK František, Legenda bez legend. Životní osudy armádního generála Vojtěcha Borise Luži (1891-1944), Brno, 2004, s. 40, VAŠEK, František, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, Moravská pětka, In: Časopis Matice Moravské, roč. 118, 1999, č. 2, s. 391.

⁸⁷ ČECHOSLOVÁK, dne 29.5.1942, ročník IV, č. 22.

⁸⁸ GARDISTA, dne 28. května 1942, ročník IV, č. 119; VAŠEK František, ŠTĚPÁNEK Zdeněk, První a druhé stanné právo na Moravě (1941-1942), Brno, 2001, s. 82.

s celou rodinou. Po 21. hodině byl vyhlášen zákaz vycházení a každému, kdo se přes tento zákaz objevil na ulici a na výzvu nezůstal stát, hrozilo zastřelení.⁸⁹

Situace po atentátu si vyžádala koncem roku 1942 vznik nového referátu označovaného jako SBF (Sabotage, Bahnen, Fallschirmagenten), se speciálním zaměřením na parašutisty, atentátníky a sabotéry.⁹⁰ Odboj byl opět silně zasažen. Gestapo zlikvidovalo organizaci „Jindra“, II. ilegální vedení KSČ, zbytky Obrany národa, Petičního výboru Věrní zůstaneme, sokolského odboje i Ústředního výboru odboje domácích.⁹¹ Těžké ztráty zaznamenala KSČ. Zradou Jaroslava Fialy, významného funkcionáře, se gestapu podařilo KSČ infiltrovat. Na Moravě se vytvořilo moravské zemské vedení KSČ.⁹² Brněnské gestapo se prostřednictvím „volavčí sítě“ kontaktovalo na Přípravný revoluční výbor.⁹³ Českoslovenští zástupci v Londýně i v Moskvě si uvědomovali, že odboj musí dostat pomoc. Do Protektorátu byly vyslány další zpravodajské skupiny s radiostanicemi.⁹⁴ Po neúspěchu programů AROŠ a S/I, které gestapo zlikvidovalo společně s napojenými odbojovými a zpravodajskými skupinami, rozhodla sovětská centrála vyslat do Protektorátu a na Slovensko skupiny předválečných funkcionářů KSČ, pověřené organizací partyzánského boje.⁹⁵ Díky rádiovým hrám, konfidentům a volavčím sítím zaznamenalo gestapo významné dílčí úspěchy, ale potřetí se rozbít odboj již nepovedlo. I rok 1944 přinesl naděje. Úspěchy na Východě i Západě vedly k optimistické myšlence, že válka bude ukončena do konce roku. Základny v Itálii umožňovaly zásobovat stávající sabotážní a zpravodajské skupiny na Moravě a organizovat nové pomocí výsadků.⁹⁶ Další výsadky, vysílané Hlavním štábem partyzánského hnutí v Kyjevě, složené z přeběhlých vojáků slovenské armády a dobrovolníků čs. armádního sboru, směřovaly převážně na Slovensko, v menší míře také na Moravu s cílem sestavit velké partyzánské oddíly a připravovat je na povstání. Domácí odboj se dokázal sjednotit a připravoval se na ozbrojené vystoupení. Vzájemné splývání zpravodajských a sabotážních skupin odboje vedlo v květnu 1944 k přeorganizování struktury gestapa.

⁸⁹ NÁRODNÍ POLITIKA, dne 28. května 1942, ročník LX, č. 144.

⁹⁰ ABS 52-39-18, struktura úřadoven gestapa.

⁹¹ VAŠEK, František, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, První a druhé stanné právo na Moravě (1941-1942), Brno, 2001, s. 115.

⁹² Srov. BRANDES, Detlef, Češi pod německým protektorátem, Praha, 2003, s. 402-404.

⁹³ ČERNÝ, Vladimír, KOPEČNÝ, Petr, VAŠEK František, Legenda bez legend. Životní osudy armádního generála Vojtěcha Borise Luži (1891-1944), Brno, 2004, s. 40.

⁹⁴ ŠOLC, Jiří, Za frontou na východě, Cheb, 2003, s. 54.

⁹⁵ Tamtéž, s. 33, 50.

⁹⁶ ŠOLC, Jiří, Bylo málo mužů, Praha, 1991, s. 134-135.

Došlo ke spojení bývalého II. a III. oddělení do nového IV. oddělení. Nové oddělení se rozčlenilo na 11 referátů s vlastními podreferáty. Odboj zlepšil své konspirativní způsoby a sílil. Slovenské národní povstání posílilo morálku Čechů a strach Němců z pomsty.⁹⁷

Růst odporu a sílící partyzánské hnutí v roce 1944 a 1945 vyvolal německou reakci v podobě rozsáhlých protipartyzánských akcí, postihujících zejména civilní obyvatelstvo. Vypáleny byly celé obce nebo jejich části.⁹⁸ Těchto akcí se brněnské gestapo účastnilo jak přímo, prostřednictvím svých úředníků v protipartyzánských oddílech, tak nepřímo činností konfidentů. Na konci roku 1944 bylo na území Československa odhadem 10 000 partyzánů v 64 oddílech.⁹⁹ Blížící se fronta si v dubnu 1945 vynutila evakuaci brněnské úřadovny do Jihlavy. Zde brněnská úřadovna přestala prakticky existovat a její příslušníci se rozutekli, snažíce se částečně na vlastní pěst zachránit v americkém pásmu nebo v Rakousku.¹⁰⁰

2.3 POLICEJNÍ ÚŘEDNÍCI A KRIMINÁLNÍ ZAMĚSTNANCI

V struktuře gestapa byl rozdíl mezi vlastními úředníky gestapa a kriminálními zaměstnanci. Zatímco úředníci gestapa byli kvalifikovaní „důstojníci“, kriminální zaměstnanci nikoliv. Zájemce o službu přicházel ke gestapu od jiné policejní složky, SS nebo z civilního povolání. Civilisté museli být říšskými státními příslušníky, členové NSDAP (v protektorátu SdP), árijského původu, museli mít doporučení organizace nacistické strany, být prověřeni příslušnou služebnou SD a být ve věku 18-35 let. Po přijímacím řízení byl uchazeč přijat na zkoušku. Po 9-ti měsících praxe u gestapa, kriminální policie a SD, jej čekala zkouška. Pak absolvoval tříměsíční kurs kriminalistické školy, ukončen další zkouškou a nejnižší hodností – kriminální asistent. Pokud chtěl dosáhnout hodnosti kriminálního inspektora, musel absolvovat další kurs kriminalistiky a složit zkoušky II. stupně. U hodnosti komisař se očekávalo maturitní vzdělání, znalost psaní na stroji, těsnopis, věk do 35 let, nejméně dva roky praxe u policie, z toho minimálně 3 měsíce u gestapa. Praxi bylo možné nahradit vysokoškolským vzděláním. Povinností byla zkouška I. stupně a 10-ti měsíční kurz. Po jeho absolvování získával uchazeč hodnost komisaře – čekatele. Tato hodnost byla potvrzována 6-ti měsíční praxí, při které musel uchazeč prokázat řídicí

⁹⁷ ČECHOSLOVÁK, dne 1.9.1944, ročník VI, č. 34; ŠOLC, Jiří, Za frontou na východě, Cheb, 2003, s. 101.

⁹⁸ DEJMEK, Jindřich, KUKLÍK, Jan, NĚMEČEK, Jan, Kauza tzv. Benešovy dekrety. Historické kořeny a souvislosti, Praha, 1999, s. 26.

⁹⁹ ŠOLC, Jiří, Za frontou na východě, Cheb, 2003, s. 101.

¹⁰⁰ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 267-268.

schopnosti. Teprve poté byl jmenován řádným kriminálním komisařem.¹⁰¹ Naproti tomu funkce kriminálního zaměstnance byla „nástupní“. Školení ani praxe se nevyžadovala, jednalo se o pomocné síly – tlumočníky, řidiče a podobně. Na Moravě byli kriminálními zaměstnanci většinou sudetští Němci. V Čechách, kde nebylo sudetských Němců dostatek, musela tlumočníky a řidiče dodávat protektorátní policie.

V této práci využívám informace, získané při poválečném vyšetřování některých zadržovaných příslušníků brněnského gestapa, kteří do služeb tajné státní policie nastoupili až v době okupace. V následující části se je pokusím krátce představit.

Rudolf König, nar. 4. října 1911 v Křišťanovicích, sudetský Němec, se stal vrchním kriminálním asistentem gestapa v Brně a Hauptscharfuhrerem SS.¹⁰² Po absolvování vojenské služby pracoval jako prodavač v obchodě, ale v letech krize byl propuštěn. Určitou dobu nemohl najít zaměstnání a tak nastoupil 31. ledna 1938 k české státní policii do Brna. Přestože byl německé národnosti, nebyly mu činěny žádné překážky a od dubna 1938 byl přidělen ke kriminální policii. V létě 1939 se po všeobecné výzvě dostavil na Oberlandrát a přihlásil se jako Němec. Získal tím říšskou státní příslušnost a stal se členem NSDAP. U české kriminální policie setrval do 31. března 1940, kdy na vlastní žádost vstoupil jako kriminální zaměstnanec do služeb gestapa. Zprvu sloužil na stálé službě a jako tlumočník. Nějakou dobu zajišťoval chod kuchyně pro zadržované vězně. V srpnu 1940 byl zařazen do „výkonu“. Jak sám uvádí, s ohledem na svou českou manželku, nechtěl zasahovat proti Čechům, a proto si vyprosil zařazení u III. „kontrarozvědného“ oddělení, kde předpokládal práci proti cizím agentům.¹⁰³ Po krátké stáži v kartotékách a absolvování 3 měsíčního kursu se stal úředníkem gestapa.

Wofgang Dyck, nar. 28.5.1915, rovněž sudetský Němec, zůstal kriminálním zaměstnancem. V době Mnichova absolvoval vojenskou službu v československé armádě. V té době byl ještě členem sociálnědemokratické strany. Do NSDAP vstoupil v roce 1939 a podal si přihlášku ke gestapu jako řidič. Přijatý byl 29. července 1939. Zpočátku měl na starost hospodářské záležitosti. Později byl jako brněnský Němec skvěle ovládající český jazyk veden jako tlumočník. V poměrně krátké době se vypracoval a kriminální komisař Ewald Taudt si jej vzal na referát II. BM. Tam se zúčastnil výslechů příslušníků Obrany národa, a získal první konfidenty. Když se Taudt stal vedoucím nově vzniklého

¹⁰¹ <http://www.palba.cz/printview.php?t=2002&start=0>, ze dne 2.2.2010 v 11.00 hodin.

¹⁰² Vreční šikovatel, hodnost odpovídající nadrotmistru až praporčíkovi.

¹⁰³ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 179.

„zpravodajského“ referátu N, vybral si jako jednoho z podřízených právě Dycka, pro jeho schopnost získávat lidi.¹⁰⁴

Rovněž Fritz Dörsch, nar. 6.8.1911, zůstal kriminálním zaměstnancem. Sloužil na protikomunistickém referátu v Brně.¹⁰⁵ I když na rozdíl od Königa a Dycka se nikdy nenaučil česky, ani on nebyl před okupací politicky aktivní. Jeho rodiče se po válce pokoušeli svému synovi zachránit život tvrzením, že k NSDAP nastoupil v době krize a hladu a k SS šel, aby rodina netrpěla hladem. Ke gestapu se přihlásil, neboť po zánětu pohrudnice lékaři jeho žádost na frontu zamítli.¹⁰⁶

Pokud bych měl výše uvedené informace zobecnit, pak můžu vzít v úvahu následující: Do většiny vedoucích funkcí nastupovali relativně mladí, ctižádostiví kariéristé, pocházející z úřednických rodin, často s právnickým vzděláním a nulovou policejní praxí. Postupně nahrazovali zkušené úředníky kriminální policie, kteří byli převzati z Výmarské republiky. Naopak v „řadových“ funkcích byl základní stav složen ze zkušených a odborně kvalifikovaných policistů z povolání, převzatých od kriminální, ochranné či politické policie Výmarské republiky. Doplnění byli úplnými začátečníky, mladíky z nižších, nebo nižších středních tříd, doufajících v kariérní postup.¹⁰⁷ Ke gestapu nastupovali mladí muži, spíše politicky vlašníci. Měli zkušenost s hospodářskou krizí a službu u gestapa chápali jako zaměstnání, umožňující jim uživit rodinu. Základem jejich kariéry se stalo byrokratické plnění povinností a ctižádost.¹⁰⁸ Gestapo oceňovalo schopnost jednání s lidmi, znalost místních poměrů a jazyka. Je diskutabilní do jaké míry lze akceptovat pozdější tvrzení, že gestapo považovali za „normální policii“. Je ovšem nepochybné, že k službě u gestapa se nehlásili ze zaslepeného fanatismu či nenávisti k českému národu, ale po naprosto rozumové úvaze, s vědomím jaká činnost od nich bude vyžadována.

2.4 DALŠÍ BEZPEČNOSTNÍ SLOŽKY

Ačkoliv bylo gestapo nejvýznamnější exekutivní složkou německého bezpečnostního aparátu, spolupráce s dalšími složkami byla nutností. Vlastní součástí gestapa byly pohraniční komisariáty a stanice pohraniční policie na slovensko - protektorátních

¹⁰⁴ ABS 52-1-67, trestní spis Dyck, výpověď Wolfgang Dyck, list 2-4.

¹⁰⁵ ABS 52-61-2, trestní spis Fritz Dörsch, výpověď Fritz Dörsch, list 29.

¹⁰⁶ ABS 52-61-2, trestní spis Fritz Dörsch, žádost o milost psaná rodiči Fritze Dörscha.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 53, 58 – 59.

¹⁰⁸ DAMS, Carsten, STOLLE, Michael, Gestapo. Moc a teror v Třetí říši, Praha, 2010, s. 49.

hranicích.¹⁰⁹ Společně s gestapem tvořila bezpečnostní policii (Sicherheitspolizei) také německá kriminální policie (Kripo). Ta se zabývala vyšetřováním násilných deliktů a hospodářskou trestnou činností. S gestapem spolupracovala při vyšetřování sabotáží.¹¹⁰

Od léta 1941 platilo na území Protektorátu nařízení o válečném hospodářství. Každému kdo ničil, uschovával nebo zatajoval suroviny zejména potraviny, hrozily těžké tresty včetně poprav. K potírání šmeliny a černých porážek byly z řad kriminální policie vytvořeny zvláštní skupiny, odměnami bylo motivováno k udavačství obyvatelstvo.¹¹¹ Pro nacistický režim bylo charakteristické propagační využití tohoto opatření. Z rozhodnutí Heydricha se zabavené potraviny formou „polévky jednou denně“ rozdávaly jako neplacené jídlo dělníkům v brněnské Zbrojovce a dalších, vojensky důležitých podnicích. Mezi lidmi se pěstovalo vědomí, že boj proti šmelině a černým porážkám je veden v jejich prospěch.¹¹²

Důležitou složkou byla pořádková policie (Ordnungspolizei), skládající se z ochranné policie (Schutzpolizei – Schupo) a četnictva (Gendarmerie). Z řad ochranné policie se formovaly oddíly zvláštního určení a policejní pluky nasazované v boji proti partyzánům. K jejich nasazení docházelo na žádost gestapa, které poskytovalo nezbytné informace a přebíralo zajatce.¹¹³ V rámci pořádkové policie působila i Rádiová zaměřovací služba v Praze (Funkmesstelle Sud-ost Prag), která úzce spolupracovala s gestapem. Pobočka této služby sídlila v Brně.¹¹⁴ Mimo výše uvedené státní bezpečnostní orgány, měla velký význam i zvláštní bezpečnostní služba SD s ústřednou v Praze a služebnami v Brně a Zlíně, která byla organizací nacistické strany.¹¹⁵

Ačkoliv byly protektorátní bezpečnostní složky obsazeny převážně na všech stupních českými úředníky, byla jejich autonomie na německém aparátu pouze fikcí. Okupační orgány si v období do roku 1942 vybudovaly rozsáhlou síť úřadů k dozoru nad úřady protektorátními, včetně ministerstva vnitra a jeho podřízených složek. Protektorátní správa byla postupně oklešťována a k jednotlivým jejím úřadům byli dosazováni němečtí dohlížitelé.¹¹⁶

¹⁰⁹ BORÁK, Mečislav, Na příkaz gestapa, s. 46.

¹¹⁰ SLÁDEK, Oldřich, Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944 – 1945, Praha, 1991, s. 23.

¹¹¹ BRANDES, Detlef, Češi pod německým protektorátem, Praha, 2003, s. 268.

¹¹² Tamtéž, s. 270.

¹¹³ Srov. SLÁDEK, Oldřich, Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944 – 1945. Praha, 1991, s. 19-20, s. 24-35.

¹¹⁴ ABS 52-49-2, organizace německé policie v Protektorátě; SLÁDEK, Oldřich, Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944 – 1945, Praha, 1991, s. 36.

¹¹⁵ ABS 52-51-5, výpověď Walter Jacobi, s. 35.

¹¹⁶ ŽÁKOVÁ, Libuše, Nástin organizace a činnosti protektorátního bezpečnostního aparátu v systému nacistické okupační správy a tzv. protektorátu Čechy a Morava., In: Slovanský přehled, roč. 75, 1989, č. 4, s. 333.

Protektorátní policie se dělila na četnictvo, uniformovanou vládní policii, uniformovanou výkonnou obecní policii a požární policii. Dále pak na neuniformovaný policejní strážní sbor (vládní kriminální policie) a neuniformovanou obecnou výkonnou policii (obecná kriminální policie).¹¹⁷ Z jejich pravomoci byli vyňati obyvatelé, kteří se prohlásili za Němce.¹¹⁸ Nařízením „O vybudování správy a německé bezpečnostní policie v Protektorátu Čechy a Morava ze dne 1. září 1939 byla tajná státní policie a část kriminální policie v Protektorátu převedena do podřízenosti říšských orgánů.“¹¹⁹ Služebny protektorátní policie měly na starost přihlašování občanů a jako první přicházely do styku s většinou udání. Venkovští četníci, sloužící léta ve svých okrscích, měli velmi dobrou místní a osobní znalost a jejich služebny byly poměrně hustě rozprostřeny.¹²⁰ Součástí neuniformované policie byla před okupací Oddělení státní bezpečnosti, neboli „Prezídium B“. Jejich zájmovým prostorem byli cizinci, komunisté, Němci obecně, SdP, NSDAP a čeští fašisté. Dále se zabývala cenzurou tisku a filmu. Vedla kartotéky a operativním způsobem rozpracovávala problematiku.¹²¹ Ihned po příjezdu obsadilo gestapo kanceláře státně bezpečnostních oddělení v Praze i Brně a zabavilo veškeré písemnosti. Pražské oddělení státní bezpečnosti se sice 15. března 1939 pokusilo kartotéku spálit, ale gestapo to díky zradě jednoho zaměstnance překazilo.¹²² Protektorátní policisté, byli dáni k dispozici gestapu jako tlumočníci, ostraha objektů, pomáhali gestapu při zatčení. Tím se dostávali do mimořádně složité situace. Jednání, které by za normálních okolností bylo běžným plněním služební povinnosti, ve svém důsledku pomáhalo gestapu.¹²³

Součástí „první vlny výsadek“ z Velké Británie v dubnu 1942, jenž měla posílit domácí odboj po ztrátách utrpěných za prvního stanného práva, byla skupina „BIVOUAC“. Tvořili jí Jindřich Čoupek, Libor Zapletal a František Pospíšil. Po seskoku poblíž Křivokláta se odebrali do svého operačního prostoru na střední Moravě. Zde se rozdělili. Čoupek zůstal ukrytý u svého strýce v obci Komín a Zapletal s Pospíšilem se pokusili spojit s kontaktními

¹¹⁷ ÚSTAVNÍ ZÁKON zmocňovací ze dne 15. prosince 1938 (Sb. č. 330).

¹¹⁸ BARTOŠ, Josef, TRAPL, Miloš, Dějiny Moravy, díl 4. Svobodný stát a okupace, Brno, 2004, s. 189.

¹¹⁹ ŽÁKOVÁ, Libuše, Nástin organizace a činnosti protektorátního bezpečnostního aparátu v systému nacistické okupační správy a tzv. protektorátu Čechy a Morava., In: Slovanský přehled, roč. 75, 1989, č. 4, s. 333.

¹²⁰ Srov. POSPÍŠIL, Jaroslav, Hyeny, Zlín, 1996, s. 49-52; BARTOŠ, Josef, TRAPL, Miloš, Dějiny Moravy, díl 4. Svobodný stát a okupace, Brno, 2004, s. 189.

¹²¹ ABS 52-1-67, výslech Otto Štancl, list 286; výslech Hejduk Karel, list 135-140; výslech Jaroslav Záluský, list 164-170., ŽÁKOVÁ, Libuše, Nástin organizace a činnosti protektorátního bezpečnostního aparátu v systému nacistické okupační správy a tzv. protektorátu Čechy a Morava., In: Slovanský přehled, roč. 75, 1989, č. 4, s. 334

¹²² ABS 52-1-67, výslech Jaroslav Záluský, list 185.

¹²³ Srov. POSPÍŠIL, Jaroslav, Hyeny, Zlín, 1996, s. 49-52.

osobami.¹²⁴ Ve Zlíně se pokusili kontaktovat Pospíšilova známého Jana Chvátala, majitele obchodu s konfekcí a koupit od něj obleky. Když po nich požadoval poukazy a oděvní lístky prohlásili, že jsou angličtí parašutisté.¹²⁵ Chvátal neprodleně informoval protektorátní policii, která na místě Zapletalova zatkla. Pospíšil postřelil strážmistra Vladimíra Hustíka a uprchl. Při následném výslechu Zapletal přiznal, kdy a kde seskočil i kde se ukrývá Čoupek. Také zavedl příslušníky gestapa do Čoupkova domu v obci Komín.¹²⁶ Čoupkova teta události popsala následovně: „Dne 2. května 1942 zazvonili u našeho domu dva muži. Jedním byl místní policista Florián Hažmuk. Zeptal se, jestli je doma Jindra. Odpověděla jsem, že není, tak šli přímo do zadního pokoje, kde byl Jindra spolu se synem Ludvíkem a synovcem Tomášem Čoupkem. Slyšela jsem, jak vykřikl: Už máme ty tři parašutisty. Tak co řeknete páni Angličané!“ To už byli v předsíni dva příslušníci gestapa, kteří provedli zatčení všech přítomných.¹²⁷ Čoupkův byt nechal Romer střežit českou kriminální policii. Poslední z trojice Pospíšil, se 4. května vrátil do Čoupkova domu, aby vyzvedl ukryté peníze a zbraně. Opět se musel prostřílet, a při útěku postřelil rolníka Staňka z obce Komín, který se jej pokusil zadržet. Rok vydržel žít v ilegalitě. Nakonec jej vypátral konfident gestapa Čurda, bývalý parašutista a vydal jej gestapu.¹²⁸

Na rozdíl od německých bezpečnostních složek, jejichž činnost ve prospěch gestapa je celkem pochopitelná, naskytá se otázka: Jaké měřítko je možné použít pro hodnocení protektorátní policie? Jsem toho názoru, že objektivní hranice mezi plněním povinností a kolaborací nemůže být paušálně určena. Každodenní život nejen v Protektorátu, ale i v Německu, či například okupované Francii pokračoval dál. Okupace a nacistický režim byly samozřejmě vnímány negativně, ale většina obyčejné populace se politicky nikdy neangažovala, snažila se dál žít své životy a uživit rodinu. Přitom výkon každého zaměstnání, ať už se jednalo o dělníka v brněnské Zbrojovce, železničáře, či poštovního zaměstnance, prospíval okupačnímu režimu. Situace protektorátních policistů byla pochopitelně mnohem složitější. To se také odrazilo v jejich zapojení do aktivit odboje. Od počátku spočívaly ve sběru informací především pro Obranu národa a v upozorňování na chystané zásahy gestapa. Vůdčí představitel Moravské pětky, profesor Josef Grňa, se v době prvního stanného

¹²⁴ ŠOLC, Jiří, Bylo málo mužů, Praha, 1991, s. 88.

¹²⁵ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 192; ŠOLC, Jiří, Bylo málo mužů, Praha, 1991, s. 88.

¹²⁶ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 192.

¹²⁷ Cit. dle ABS 52-1-67, trestní spis Dyck, výpověď Františka Čoupková, list 202.

¹²⁸ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 192; ŠOLC, Jiří, Bylo málo mužů, Praha, 1991, s. 90; VAŠEK, František, ŠTĚPANEK, Zdeněk, První a druhé stanné právo na Moravě (1941-1942), Brno, 2001, s. 68.

práva zachránil právě díky varování četnického strážmistra Bohumila Zemánka, který mu prozradil, že na četnické stanici jej očekávají dva příslušníci gestapa.¹²⁹ S vývojem válečné situace docházelo k růstu aktivity. Například na pomoc Slovenskému národnímu povstání přešla v září hranice Protektorátu četnická skupina pohotovostního oddílu z Moravské Ostravy.¹³⁰

3. FORMY A METODY PRÁCE

Co čeká od nové policie, vyjádřil Göring ve svém projevu k policejním úředníkům dne 20. února 1933: „S policií, která se obává disciplinárního řízení při konání své povinnosti, nelze proti rudé lůze nic pořídít. Odpovědnost musí být nově upravena. Ta neleží na úředníkovi na ulici, odpovědnost leží na mně. Musí vám být jasné, že když střílíte, tak to střílím já. Když někdo zůstane ležet mrtev, tak jsem jej zastřelil já, i když zrovna sedím na ministerstvu, protože je to moje odpovědnost.“¹³¹

Tato slova stručně a otevřeně objasnila, jakou formu budou mít metody používané novou nacionálně socialistickou policií. Osobní odpovědnost před zákonem, kterou vždy měl konkrétní policista, byla zpochybněna jednou z nejvyšších autorit režimu. Běžné policejní metody, používané dodnes prakticky všemi bezpečnostními složkami světa, byly s oficiálním schválením natrvalo poznamenány formami provedení, všude jinde hodnocenými jako nezákonné excesy.

3.1 EVIDENCE a UDÁNÍ.

Základem systematické práce gestapa bylo pečlivé vedení kartoték, zachycujících veškeré dostupné informace o protivnících režimu. V referátu II D se vedla „hlavní kartotéka,“ do které se zapisovali lidé, proti nimž bylo přijato nějaké opatření. Samostatnou kartotéku vedl „protikomunistický“ referát II A, „pravicový“ referát II BM, a „protižidovský“ referát II B. K tomu využívali kartotéky českého četnictva a policie zajištěné v březnu 1939. Z evidencí byly vybírány osoby pro zatýkací akce v době stanného práva. Jestliže byl dotyčný označen za potencionálního nepřítele, postačovalo to jako důvod k zatčení.¹³² Kartotéka

¹²⁹ VAŠEK, František, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, Moravská pětka, In: Časopis Matice Moravské, roč. 118, 1999, č. 2, s. 391.

¹³⁰ ŽÁKOVÁ, Libuše, Nástin organizace a činnosti protektorátního bezpečnostního aparátu v systému nacistické okupační správy a tzv. protektorátu Čechy a Morava., In: Slovanský přehled, roč. 75, 1989, č. 4, s. 341.

¹³¹ Cit. dle CRENKSCHAW, Edward, Die Gestapo, Berlin, 1959, s. 45.

¹³² VAŠEK, František, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, První a druhé stanné právo na Moravě 1941-1942, Brno, 2002, s.

referátu III E řídicí ústředny Brno administrativně zpracovávala problematiku české emigrace a náboru pro československé zahraniční vojsko. Na základě hlášení protektorátních úřadů a četnictva, které vedly evidenci o pohybu osob, se zde zakládaly kartotéční listky zmizelých. Prověřovaly se příbuzní zmizelých a evidovaly jako potencionální styky. Po porážce Polska obdržel referát dokumenty, kterých se Němci zmocnili na československém konzulátu v Krakově. Jednalo se především o tiskopisy s podobenkami, které emigranti vyplňovali, aby se přihlásili v Polsku k pobytu. Obdobný materiál přišel za rok i z československého konzulátu v Paříži. Zde také Němci získali seznamy československých letců, padlých v boji o Francii.¹³³ Další informace byly získány od zadržených a přeběhlých parašutistů, odbojářů a konfidentů. U všech zájmových a dosud nezadržených osob byly zjišťovány osobní data, rodinné poměry, poslední bydliště, přátelé a zajišťovány jejich fotografie prostřednictvím příbuzných. Všechny kartotéky byly používány v „E“ (Emigration) akci gestapa.¹³⁴ Označení „E“ akce se nevztahovalo pouze na problematiku emigrace. V kartotékách gestapa byly evidovány osoby politicky podezřelé, jakož i příbuzní osob, jenž byly stannými soudy odsouzeny či popraveny, neboť na ně „je nutno se dívat již předem jako na osoby s nepřátelským postojem.“ V případě stávek či sabotáží měli být rukojmí z jejich řad zajištěny a v rámci „zvláštního řízení“ bez soudu popraveni.¹³⁵ Když byl v roce 1942 zatčen ve Zlíně parašutista Zapletal, uvedl ve své výpovědi, že mezi Vánocemi a Novým rokem 1941 seskočili nad územím Čech parašutisté Škácha a Zemek.¹³⁶ Jelikož neuvedl jejich křestní jména ani krycí jména, na které měly vystaveny falešné doklady pro pohyb v Protektorátu, samotná informace neměla velkou hodnotu. Opis výpovědi putoval na pražskou úřadovnu gestapa a v Brně byl založen svazek Škácha – Zemek. Pražská úřadovna obratem provedla ztotožnění četaře Vladimíra Škáchy - emigranta a zaslala jeho podobenku. Rotný Jan Zemek byl ztotožněn evidencí úřadovny Brno na základě hlášení četnické stanice ve Vlčnově, neboť Zemek byl před emigrací příslušníkem vládního vojska. Gestapo přinutilo několik zadržených parašutistů kontaktovat rodiče a strýce Zemka s cílem zjistit, zda došlo ke kontaktu. Stejný úkol dostali konfidenti z řad přeběhlých parašutistů.¹³⁷ Příbuzní Zemka v kontaktu s oběma parašutisty byli a úkryt jim poskytovali, ale velmi moudře nikomu nevěřili. Proto parašutisty neprozradili ani jejich vlastním kolegům. Na druhou stranu to komplikovalo i pátrání

41.

¹³³ ABS 52-62-1 , trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 180.

¹³⁴ ABS 52-62-1 , trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 193, 228-229.

¹³⁵ DEJMEK, Jindřich, KUKLÍK, Jan, NĚMEČEK, Jan, Kauza: tzv. Benešovy dekrety. Historické kořeny a souvislosti, Praha, 1999, s. 26.

¹³⁶ Skupina „SILVER B“, seskočili v noci z 28. na 29. prosince 1941. Velitelem byl rotný Jan Zemek, radistou četař Vladimír Škácha. Skupina měla zpravodajské úkoly; ŠOLC, Jiří, Bylo málo mužů, Praha, 1991, s. 74-75.

¹³⁷ ABS 52-62-1 , trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 287- 288.

Londýna, který se pokoušel stejnou taktikou skupinu neúspěšně kontaktovat pomocí skupiny „SILVER A“.¹³⁸ Brněnské gestapo mělo prostřednictvím kartotéky zjištěno okruh příbuzných, na které se zaměřilo. Neustálý tlak nutil oba parašutisty být neustále na útěku, ztěžoval jim pohyb a znemožňoval provádět aktivní činnost.

Pomocí pečlivě vedených kartoték se brněnskému gestapu podařilo v době prvního stanného práva rozbít Moravskou pětku. Dle kartoték byly vytipovány osoby, které mohly být členy odboje a vyhledány jejich karty. Následovaly razie, domovní prohlídky a zatýkání. Zatčení, zejména ti, u kterých byly nalezeny při domovní prohlídce písemnosti s nepřátelským obsahem, byli podrobena brutálním výslechům, které v některých případech nepřežili.¹³⁹

Pro kartotéky i pro další postup byla významným zdrojem informací udání. Parašutisté vysílání do Protektorátu z Anglie i SSSR dostávali seznam kontaktních osob. Většina těchto lidí byla v době výsadku již vedena v kartotékách gestapa jako možný kontakt, mnoho jich již bylo zatčeno a někteří se stali udavači. Jako příklad lze uvést osud Stanislava Zuvače. Byl členem skupiny „POTASH“ vysazené v noci z 4. na 5. května 1944 u Slušovic.¹⁴⁰ Zuvač si při ukrývání materiálu rozřízl tepnu, a tak se parašutisté vydali hledat ošetření.¹⁴¹ Při přestřelce s gestapem se skupina rozpadla. Osamělý a zraněný Zuvač navštívil jeden z „kontaktů“, řídicího učitele v obci Radvanice. Požádal jej o pomoc, ovšem byl odmítnut a udán. Protektorátní četníci Zuvače zatkli na nádraží v Radvanicích 9. května 1944.¹⁴²

O významu udání pro činnost gestapa vypovídá fakt, že 80% v Německu vyšetřovaných věcí mělo svůj původ v udání, 10% v podnětech získaných jinými orgány a pouze 10% věcí bylo vyšetřováno na základě vlastní operativní činnosti gestapa.¹⁴³ Udávání se stalo velmi rychle vítanou metodou k vyřizování účtů. Udávání byli lidé pro přechovávání nehlášených osob, delikty na úseku hospodářství i pro hanlivé výroky o Říši a jejich představitelích. Gestapo často těžilo z náhodných – „pavlačových“ udání.¹⁴⁴ Často byla cílem

¹³⁸ ŠOLC, Jiří, *Bylo málo mužů*, Praha, 1991, s. 76; HANÁK, Vítězslav, *Muži a radiostanice tajné války*, Dvůr Králové nad Labem, 2002, s. 23.

¹³⁹ VAŠEK, František, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, *Moravská pětku*, In: *Časopis Matice Moravské*, roč. 118, 1999, č. 2, s. 391.

¹⁴⁰ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 224.

¹⁴¹ HANÁK, Vítězslav, *Muži a radiostanice tajné války*, Dvůr Králové nad Labem, 2002, s. 32; ŠOLC, Jiří, *Bylo málo mužů*, Praha, 1991, s. 151.

¹⁴² ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 224; ŠOLC, Jiří, *Bylo málo mužů*, Praha, 1991, s. 151.

¹⁴³ MALLMANN, Klaus-Michael, PAUL, Gerhard, *Allwissend, allmächtig, allgegenwärtig? Gestapo, Gesellschaft und Widerstand*, In: *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, 1993, č. 41, s. 998.

¹⁴⁴ MARŠÁLEK, Pavel, *Protektorát Čechy a Morava*, Praha, 2002, s. 153.

udání snaha získat pro sebe na úkor jiných výhodu.¹⁴⁵ Některá udání byla úmyslně vylhaná, s cílem zlikvidovat osobního nepřítele, nebo získat majetek, o který probíhalo pozůstalostní či jiné řízení.¹⁴⁶

3.2 VÝSLECH

Po udání a zatčení následoval výslech. Od roku 1936 bylo gestapu povoleno užívat „zostřený výslech“. Tento postup byl odůvodněn zatvrzelostí některých vyšetřovaných, kteří odmítali prozradit své společníky, místa schůzek a formy spojení.¹⁴⁷ V roce 1939 byla „protilevicovým“ referátem II. A rozbita ilegální skupina mladých komunistů v Brně. Při výslechu byly vyslýchaným vyráženy zuby a byly svazovány za ruce a nohy do kozelce.¹⁴⁸ Samotná atmosféra při vedení výslechu byla vytvořena s cílem předem zastrašit vyšetřovaného. Výslechy členů Obrany národa, byly prováděny v místnosti, kde byly zaschlé kaluže krve, na zdi přilepené chumáče vlasů.¹⁴⁹ V roce 1942 se na předvolání dostavil na brněnské gestapo k výslechu Arnošt Bergr z Břeclavi. Jeho návrat z výslechu popsal otec: „Byl v obličejí a na celém těle jedna krvavá podlitina, měl hnisavé rány. Chodit nemohl, poněvadž mu při výslechu propíchnávali jehlou kůžku mezi prsty nohou.... Potom byl odvezen do Kounicových kolejí, kde byl ve svěrací kazajce hozen do cely na holý beton. Zde zůstal celý týden. Každý den za ním chodili příslušníci gestapa a byl bit. Pak požádal o návštěvu šéfa gestapa, kterému slíbil prozradit své společníky, bude-li před tím propuštěn.“¹⁵⁰ Aby se tomuto závazku vyhnul, ukrýval se Arnošt Bergr před gestapem u svých příbuzných, ale byl vypátrán. Před zatčením se raději sám otrávil.¹⁵¹

V protikladu k výše uvedené formě výslechu, lze uvést jiný příklad. Zatčeného Zuvače na brněnském gestapu osobně vyslechl kriminální rada Römer, vedoucí 3. „kontrašpionážního“ oddělení. Zuvač vypovídal ale tak, aby nic podstatného neřekl. Hrál o čas, aby měli ostatní parašutisté čas utéct z ohrožené oblasti. Vymlouval se, že své společníky nezná, neboť již ve výcvikovém táboře používali krycí jména. Slíbil označit místo seskoku a vydat zakopané padáky, ale místo toho „bloudil“ bezradně po lese. Když „zostřené výslechy“ k ničemu nevedly, Römer kapituloval a svěřil Zuvače Königovi. Ten si zakládal na znalosti

¹⁴⁵ ABS 52-1-67, trestní spis Wolfgang Dyck, výpověď Dyck, list 6.

¹⁴⁶ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 286.

¹⁴⁷ KRÁL, Václav, Zločiny proti Evropě, Praha, 1964, s. 31-32.

¹⁴⁸ ABS 52-61-2, trestní spis Fritz Dörsch, výpověď Dörsch, list 123.

¹⁴⁹ ABS 52-1-67, trestní spis Dyck, výpověď Jan Zapletal, list 224.

¹⁵⁰ Cit. dle ABS 52-1-67, trestní spis Dyck, výpověď Antonín Bergr, list 220.

¹⁵¹ Tamtéž, list 220.

české mentality, a psychologicky vedeném výslechu. Hned zpočátku Zuvače překvapil prohlášením, že jeho chování chápe a Zuvač jako voják ani jinak jednat nemůže, takže jména společníků po něm chtít nebude. König věděl, že všichni parašutisté mají seznam kontaktních osob. Slíbil Zuvačovi „jako voják vojákovi“, že proti těmto osobám zasahovat nebude, ale oficiálně je bude jménem brněnské úřadovny kontaktovat s upozorněním na tehdy platné nařízení o následcích možné spolupráce s parašutisty nebo jinou ilegální činností. Přesvědčil jej, že takto může zabránit obětem z řad obyvatelstva a po týdnu Zuvač Königovi prozradil 10 jmen kontaktních osob a také hesla. Nutno uznat, že König své slovo dodržel a nikoho z prozrazených nezatk. Přesto měla jeho návštěva u osob ze seznamu pro gestapo přínos. Zastránila opozici, ztížila pohyb dalším parašutistům a doplnila kartotéku III. oddělení. Poté začal Zuvač Königovi důvěřovat. Sdělil mu jména svých společníků a vydal svůj vlastní šifrovací klíč.¹⁵²

Pravděpodobně neexistuje statistický záznam, kolik z vyslýchaných podlešlo fyzickému týrání či psychickému vydírání. Je ovšem zřejmé, že počet těch, kteří při výslechu „mluvili“, byl značný. Rozdíl byl pouze v tom, jakou hodnotu jejich výpovědi měly a kolik skutečných informací obsahovaly. Protektorátní policista Jaroslav Záluský, sloužící za okupace u pražského gestapa, vedl pro II. „protikomunistický“ referát seznam zadržených. Jména těch, kteří uváděli bezvýznamné informace nebo nemluvili vůbec, podškrtoval. U osob, které poskytly informace použitelné, dělal určitý počet vykřičníků, označujících sílu nátlaku použitého při výslechu. Ten, kdo při výslechu uvedl použitelné informace, obdržel jeden vykřičník. Osoba, která prozradila více, než musela, byla označena dvěma vykřičníky. Kdo prozradil vše, aniž by byl fyzicky týrán, byl označen vykřičníky třemi.¹⁵³ U 55 osob ze 172 vedených v této knize, zaznamenal dva nebo tři vykřičníky.¹⁵⁴ U kolika jmen udělal jeden vykřičník, se nezmiňuje.

V řízení před německým Lidovým soudem se obžalovaní často bránili tvrzením, že doznání bylo vynuceno týráním, nebo vyhrožováním a jejich výpovědi na gestapu nebyly pravdivé. Žalobce i soud proto byly předem seznámeni s hlášením služebny gestapa, že byl zadržený vyslýchán „zostřeně“. Lidový soud nebral takovou obhajobu na vědomí a informace o zostřeném výslechu neměla na hodnocení výpovědi žádný vliv.¹⁵⁵

¹⁵² ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 224- 229.

¹⁵³ ABS 52-1-67, výslech Jaroslav Záluský, list 170.

¹⁵⁴ ABS 52-1-67, výslech Jaroslav Záluský, list 190 – 195.

¹⁵⁵ VAŠEK, František, Čeští vlastenci před Volksgerichtshofem, In: Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 9, č. I,

3.3 KONFIDENTI

Jako pro každou operativní bezpečnostní složku i pro gestapo byly základním cílem informace získané v zájmovém prostředí. Hlavním pracovním nástrojem při jejich získávání, byli konfidenti. Ty gestapo rozdělovalo do tří skupin:

V MANN – osoba schopná budovat vlastní informační síť, získávat další agenty a plnit všechny zadané úkoly.

W1 MANN – osoba schopná plnit zadané úkoly a získávat spojení s označenými osobami

W2 MANN – osoba neschopná samostatné práce, určená pouze k plnění podružných úkolů případ od případu.¹⁵⁶ Všichni tyto spolupracovníci byli za své služby honorováni podle dosažených výkonů, někteří penězi, jiní pouhým příslibem propuštění ze zajišťovací vazby.

Verbování probíhalo v průběhu výslechů, kdy bylo zadrženým nabídnuto, aby se stali konfidenty. Konfidenty řídil příslušník gestapa, který je k spolupráci naverboval. K předávání agentů docházelo velmi zřídka. Na celé Moravě působil odhadem počet 200 V mannů.¹⁵⁷

O množství W1 a W2 mannů odhad není. Činnost konfidentů by neměla být přeceňována, jejich počet nebyl zpravidla nijak velký. Například pro celou Vídeň mělo gestapo k dispozici asi 600 až 800 konfidentů všech stupňů.¹⁵⁸

Jako konfident měl hodnotu pouze ten, kdo se pohyboval v prostředí pro gestapo zájmovém. Takovou osobou byl například František Šmíd, jeden z nejvýznamnějších konfidentů brněnského gestapa. Původně byl spojkou mezi Národním hnutím pracující mládeže a zemským civilním vedením Obrany národa. Zatčen byl v listopadu 1939, na základě informací které získalo brněnské gestapo v průběhu akce Albrecht der Erste. Po zatčení byl podroben výslechu, při kterém prozradil informace o Obrance národa, na základě kterých byla tato organizace na Moravě prakticky zlikvidována. František Šmíd likvidaci unikl. Souhlasil se spoluprací a v dalších letech se stal pro gestapo velmi užitečným.¹⁵⁹

Otta Večeřa byl členem odboje, infiltrovaného konfidenty gestapa. Když pojal podezření, že jeden z jeho známých, Viktor Ryšánek, je ve skutečnosti konfidentem, rozhodl kriminální rada Taudt o Večeřově zatčení. Před zatčením probral Taudt věc s Ryšánkem a ten

2001, s. 68.

¹⁵⁶ ABS 52-1-67, trestní spis Dyck, výpověď Wolfgang Dyck, list 5.

¹⁵⁷ ABS 52-1-67, trestní spis Dyck, výpověď Wolfgang Dyck, list 2- 3.

¹⁵⁸ DAMS, Carsten, STOLLE, Michael, Gestapo. Moc a teror v Třetí říši, Praha, 2010, s. 73.

¹⁵⁹ BŘEČKA, Jan, Ivančice v boji proti nacismu v letech 1939 -1944, In: Časopis Matice moravské, roč. 118, 1999, č. 2, s. 403-404.

dospěl k názoru, že Večeřa bude souhlasit s vědomou spoluprací. Večeřa byl zatčen večer, přes noc vyslýchán a ráno propuštěn jako konfident.¹⁶⁰ Zadržení, kteří souhlasili se spoluprací, byli vyfotografování a před propuštěním podepsali dokument, že budou k dispozici gestapu ve věcech zpravodajských.¹⁶¹ Když po propuštění odmítli spolupracovat a dodávat zprávy, byli k spolupraci nuceni a zastrášováni opakovaným zadržením. Jeden z verbovaných po válce uvedl: „Asi za čtvrt roku za mnou přišel Dyck a žádal nějaké zprávy. Řekl jsem mu, že nic nevím, že jsem slíbil pouze, že se po propuštění více exponovat nebudu a že to také dodržuji. Při zmínce o opětovné vazbě jsem řekl, že nemůže-li jinak, aby mě zavřel...“¹⁶²

Rozsah agenturní činnosti, kterou brněnská úřadovna vedla, je pozoruhodný. Pokrývala nejenom Moravu, ale zasahovala i do Čech a na Slovensko. V srpnu 1941 byl v Polsku vinou vlastního diletantismu zadržen Rudolf Mišutka, vyslaný ze Suzdalu na Slovensko společně s Petrem Jágrikem.¹⁶³ Jelikož jeho určením bylo Slovensko a Morava, byl předán brněnskému gestapu. Už v Krakově a opakovaně při převozu do Brna se Mišutka nabízel ke spolupraci s „německou tajnou službou“. König jej charakterizoval jako dobrodruha a v této charakteristice se nemýlil. Na základě jeho informací o osobách, které v Suzdalu procházejí výcvikem, byla brněnským gestapem doplněna kartotéka emigrantů. Mišutka vyzradil místa tajných schránek, takzvaných „duboků“ a jména kontaktů, které dostal. Jednalo se o členy sítě, kterou Sovětský svaz vybudoval v letech 1939 až 1940. Jako prvního vydal orgánům brněnského gestapa a Ústřední štátné bezpečnosti¹⁶⁴ svého druha Jágrika. Dalšími jeho oběťmi byli parašutisté programu AROŠ, vysazováni postupně na Slovensku, kteří se pokoušeli navázat kontakt s osobami z prozrazené sítě.¹⁶⁵ Další z moskevských parašutistů, který se dal brněnskému gestapu k dispozici, byl Ferdinand Čihánek.¹⁶⁶ Po seskoku kontaktoval své předválečné známé a získal je pro odbojovou činnost.

¹⁶⁰ ABS 52-1-67, trestní spis Dyck, výpověď Wolfgang Dyck, list 23.

¹⁶¹ ABS 52-1-67, trestní spis Dyck, výpověď Rudolf Bohuslav, list 204.

¹⁶² Cit. dle ABS 52-1-67, trestní spis Dyck, výpověď Bohumír Nyč, list 207.

¹⁶³ Výsadek měl krycí název Aroš I. Po vysazení v Polsku Jágrik ukryl výzbroj, přešel na Slovensko, a očekával velitele Mišutku. Ten po doskoku padák nezakopal, odešel do nejbližšího polského města a začal se na informace vyptávat polského policistu, kterého náhodně potkal. Policista Mišutku, mluvícího cizím jazykem a pohybujícího se v nočních hodinách po městě zatkl. Při výsleších se přiznal, že je ruský parašutista a dovedl krakovské gestapo na místo, kde ukryl padák, zbraně a další výstroj.

¹⁶⁴ Tajná státní policie Slovenského státu 1939 - 1945

¹⁶⁵ ABS 52-62-1 , trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 184- 187; ŠOLC, Jiří. Za frontou na východě, Cheb, 2003, s. 27, s. 35, s. 182, s. 234.

¹⁶⁶ Člen výsadku AROŠ III. Po vyhlášení 1. stanného práva, se 30. září 1941 dobrovolně vzdal brněnskému gestapu.

Spojil se s ilegální organizací KSČ a s několika dalšími parašutisty ze Suzdalů. Poté co se dal gestapu k dispozici, nastalo velké zatýkání, které postihlo nejenom další výsadky programu AROŠ, ale i všechny jejich pomocníky a ilegální organizaci KSČ na Moravě. Mimo jiné byl na základě Čihánkovi a Mišutkovi činnosti zatčen Jan Kasík z výsadku S I/R, který se po zatčení také stal konfidentem gestapa.¹⁶⁷ Přeběhlíci byli využíváni i jako provokatéři. V SSSR se Mišutka seznámil s československými důstojníky, nyní členy zahraničního vojska. Mezi nimi byl i kapitán Půlpytel. V Brně žila nevlastní matka manželky kapitána Půlpytle paní Jiránková. Mišutka se jí představil jako parašutista z Ruska a vetřel se do její přízně. Paní Jiránková mu svěřila, že její známý štábní kapitán Müller z Kyjova, spolupracuje s anglickými parašutisty.¹⁶⁸ Paní Jiránková byla zatčena a v květnu 1942 popravena. Mišutka pak byl nasazen jako konfident na Slovensko a později do brněnské Zbrojovky, ve které docházelo k četným sabotážím.¹⁶⁹

Na udání a zradě parazitovaly různé existence. V září 1944 byla do Protektorátu vysazena z Anglie skupina „WOLFRAM“ s úkolem organizovat partyzánskou činnost.¹⁷⁰ Skupina navázala v Beskydech spojení a spolupráci s 1. partyzánskou brigádou Jana Žižky, pod velením poručíka Ušiaka a majora Murzina. Když měla navázat kontakt s odbojovou skupinou Rada Tří, odebral se člen skupiny rotný Josef Bierský, společně s jedním z partyzánů Stanislavem Kotačkou na schůzku. Kotačka byl policii dobře známý jako recidivista opakovaně stíhaný pro krádeže. Bierského střelil několikrát do zad z revolveru, okradl o zlaté mince, kterými byli parašutisté vybaveni, peníze, hodinky a další cenné věci, dokonce i oblek. Dezertoval a následně byl zadržen četníky. Na gestapu vypověděl, že se k partyzánům dal, aby odhalil jejich úkryt, oznámil jej gestapu. Odměnou požadoval zastavení trestního stíhání, které proti němu vedla česká kriminální policie za krádeže. Bierského zavraždil a okradl, aby mohl gestapu předložit jeho věci a mrtvolu jako důkaz.¹⁷¹

¹⁶⁷ VAŠEK, František, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, První a druhé stanné právo na Moravě 1941-1942, Brno, 2002, s. 19; ŠOLC, Jiří, Za frontou na východě, Cheb, 2003, s. 39, s. 46, s. 196.

¹⁶⁸ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 199-200.

¹⁶⁹ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 290-291.

¹⁷⁰ ŠOLC, Jiří, Bylo málo mužů, Praha, 1991, s. 196-198.

¹⁷¹ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 263, list 296-297; ABS 52-1-238, výpověď Stanislav Kotačka, s. 7-11; ŠOLC, Jiří, Bylo málo mužů, Praha, 1991, s. 200.

3.4 VOLAVČÍ SÍŤ REFERÁTU „N“.

V květnu 1942 byl Ewald Taudt pověřen vedením skupiny „N“, která měla postavit zpravodajskou síť, schopnou kontrolovat hospodářský i společenský život na Moravě. Zpočátku byla tato skupina rozdělena podle problematik. Například Wolfgang Dyck měl na starost tělocvičné, kulturní a další spolky. Členové referátu „N“ byli vyňatí z veškeré ostatní činnosti, neprováděli výslechy ani jiné povinnosti, jejich úkolem bylo pouze budování zpravodajské sítě.¹⁷² Tato struktura nevyhovovala a tak Taudt rozhodl o vybudování nové sítě. Jejím vytvořením byl pověřen konfident gestapa, bývalý rotmistr československé armády Viktor Ryšánek, společně s úředníkem Masozvazu, Josefem Navrátilem.¹⁷³ Ryšánek měl využít své kontakty z dob, kdy byl členem odbojové organizace Obrana Národa, a které buď on, nebo jiní konfidenti z řad této organizace zapomněli udat. Tito lidé netušili, že Ryšánek je konfident a v dobré víře se dali přemluvit na pokračování v odboji. Takto budovaná síť se postupně stávala pro Ryšánka příliš rozlehlá. V této situaci nastoupil projekt volavčích sítí a do infiltrací byli zapojeni přímo pracovníci gestapa. Celý projekt spočíval v tom, že příslušníci gestapa společně s vybranými konfidenty vytvořili zárodek imaginární odbojové organizace – „volavky“. Prostřednictvím kontaktů ve skutečném odboji se pak tato „volavka“ napojovala na další odbojáře, v hantýrce gestapa označovaných jako A-personen, nebo „zpravodajové“. Ti v přesvědčení, že pracují pro odboj, podávali informace ve skutečnosti přímo gestapu.¹⁷⁴ Stanislav Tománek z Blažovic své verbování do volavčí sítě popsal následovně:

„Břetislava Pospíšila jsem znal asi deset let ze Sokola. Tomuto jsem nabídl vysílačku, kterou jsem sestrojil s doktorem Talpou. Pospíšil mi řekl, že dovede odborníky a dovedl ke mně Viktora Ryšánka... Za nějakou dobu poté, ke mně přijel Ryšánek v doprovodu dvou mužů, jednoho tituloval doktore a o druhém řekl, že je to Peppek a že byl důstojníkem. Ryšánek se ptal po Pospíšilovi. Dal jsem jim chleba a škvarky a řekl, že když můžou Němci zabíjet naše lidi, já můžu zabíjet naše prasata. Všichni, Ryšánek s doktorem a Pepkem, na sebe s úsměvem pohlédli. Přivedl jsem Pospíšila a také doktora Talpu, u kterého byla vysílačka ukryta. Rozproudila se debata a Ryšánek mi naznačil, že mně použije pro zpravodajskou práci. Já odpověděl, že v okolí toho moc nebude, toto je české prostředí, ale

¹⁷² ABS 52-1-67, trestní spis Dyck, výpověď Wolfgang Dyck, list 4 -5.

¹⁷³ ABS 52-1-67, seznam konfidentů.

¹⁷⁴ ABS 52-1-67, trestní spis Dyck, výslech Wolfgang Dyck, list 4-5.

co bude třeba udělat, to udělám. Ptal se, jestli mám zbraň a já jsem řekl, že jo, je to něco většího a nábojům mám na celou četu bratránků.“¹⁷⁵

Příslušníci gestapa brněnského referátu „N“ si Moravu rozdělili teritoriálně. Každý měl na starost budování volavčí sítě v určitém regionu. Představitelem „odbojové“ sítě byl určen konfident Karel Paprskář, vystupující jako „generál Fassati“.¹⁷⁶ Instrukce, které Taudt pro budování sítě zadával, zněly: „Čechům je nutno zdůraznit, že základem odboje je hustá a utajená zpravodajská síť. Všem je nutno zdůraznit, že jsou členy velké vojenské odbojové organizace, ale výhradně zpravodajského charakteru – k boji jsou zde jiní.“ Získání odbojářů - „zpravodajové“ měli ihned informovat o známkách tvořících se ilegálních organizací, odbojových skupin a parašutistech. Při navazování styku s komunisty bylo přikázáno dávat najevo, že je nutné se politicky smířit. V případě nacionálně zaměřeného odboje měla být naopak používána verze „jsme vojenský a národní odboj, s komunisty nemáme nic společného“. Pokud bude někdo žádat zbraně, je nutné tvrdit: „Jsme zpravodajská organizace. Boj má na starosti jiná naše skupina. Zbraně se mají odevzdat do centrální úschovy, odkud budou vydány v případě potřeby.“¹⁷⁷

V roce 1942 dostal Taudt rozkaz z Berlína, rozšířit volavčí síť i na území Slovenska, které oficiálně nespadlo do operačního prostoru gestapa. Ústředňa štátnej bezpečnosti společně s dalšími slovenskými bezpečnostními orgány měla být ponechána v domnění, že gestapo má zájem pouze o uprchlíky z Protektorátu. Ve skutečnosti šlo gestapu o získání zpravodajských informací bez závislosti na ÚŠB. Rýšánek s Paprskářem v doprovodu pracovníků gestapa odjeli na Slovensko pod krytím moravských odbojářů. Paprskář zde využil svých četných kontaktů, které měl z doby své aktivity v Obráně Národa.¹⁷⁸ Opozice, mezi kterou probíhalo verbování „volavčí sítě“, se skládala na Slovensku ze čtyř složek obyvatelstva: 1) Evangelíci, což byla většina slovenské inteligence, politický příznivci předmnichovského československého režimu. 2) Čechoslováci, bez rozdílu náboženského vyznání, přející si znovuvytvoření ČSR s rozsáhlou slovenskou autonomií, většinou sdružení kolem Karola Sidora. 3) Komunisté, pracující samostatně bez kontaktu na ostatní skupiny a se silnou pozicí v průmyslových centrech. 4) Maďarofilové, členové maďarských stran na Slovensku, přející si připojení Slovenska k Maďarsku.

¹⁷⁵ Cit. dle ABS 52-1-67, trestní spis Dyck, výslech Břetislav Tománek, list 205.

¹⁷⁶ ABS 52-1-67, trestní spis Dyck, výslech Wolfgang Dyck, list 5.

¹⁷⁷ ABS 52-1-67, trestní spis Dyck, výslech Wolfgang Dyck, list 8-9

¹⁷⁸ ČERNÝ, Vladimír, KOPEČNÝ, Petr, VAŠEK, František, Legenda bez legend. Životní osudy armádního generála Vojtěcha Borise Luži (1891-1944), Brno, 2004, s. 42.

Volavčí síť se zde skutečně podařilo vybudovat. Podléhala přímo Taudtovi. Její velikost a výkonnost byla výrazně nižší než na Moravě. Zatímco na Moravě disponovala volavčí síť minimálně 49 konfidenty a 27 aktivními zpravodaji, na Slovensku měla podle stejného pramene síť pouze 3 konfidenty a 29 aktivních zpravodajů.¹⁷⁹ To se odrazilo i na výsledcích. Poznatky získané na Slovensku byly zpravidla využívány pouze jako situační zprávy pro Berlín.¹⁸⁰ Naproti tomu na Moravě byly poznatky volavčí sítě rozpracovány.

V době druhého stanného práva po zastřelení Heydricha, poskytli odbojáři v dobré víře „volavce“ Ryšánkovi informaci o parašutistovi Oldřichu Pechalovi z výsadku „ZINC“, který hledal kontakt na odboj. Když Pechal seskočil na moravsko - slovenském pomezí, rozbila se mu vysílačka a narazil na dva německé pohraniční policisty, které zastřelil. Přitom se odloučil od zbytku výsadku.¹⁸¹ Ztratil krycí doklady, které zůstaly u zastřelených a k dovršení neštěstí jeden z protektorátních četníků, který dostal doklady do ruky, poznal na fotografii muže, ze kterým před válkou sloužil u stejného pluku.¹⁸² Proto Pechal kontaktoval odboj, aby mu sehnal vysílačku, nové doklady a bezpečný úkryt. Ryšánek se na Pechala kontaktoval. Místo do úkrytu jej odvezl na chatu poblíž Brna, patřící příslušníkovi gestapa. Zde Pechala čekal Dyck, vystupující pod jménem „poručík Zeman“, jako příslušník Obrany národa. Pechal mu prozradil vše o svém útěku z republiky a lidech, kteří mu pomáhali. O dva dny bylo rozhodnuto Pechala zatknout. Aby se nemohl bránit, uvařil Dyck kávu, a když si Pechal vzal horký hrníček a zaměstnal si tak ruce, udeřil jej Dyck ze zadu gumovým obuškem do hlavy. Přesto se Pechal bránil, roztrhl ocelová pouta a nakonec jej muselo zvládnout dalších dvanáct příslušníků gestapa, číhajících venku.¹⁸³ V důsledku akce byla pro pomoc parašutistům popravena celá rodina Pechalových.¹⁸⁴

Již od roku 1943 udržoval Ryšánek kontakty s Přípravným revolučním výborem a v roce 1944, navázal kontakt s generálem Lužou. Luža si jej velmi cenil a ustanovil jej svojí spojkou s generálem Novákem v Praze, posledním zemským velitelem Obrany národa,¹⁸⁵ a se slovenskými důstojníky, zapojenými do příprav na povstání. V režii gestapa se uskutečnila v květnu 1944 také schůzka generála Nováka a generála Luži, která proběhla v bytě Karla

¹⁷⁹ ABS 52-1-67, trestní spis Dyck, výslech Wolfgang Dyck, list 104-107.

¹⁸⁰ ABS 52-1-67, trestní spis Dyck, výslech Wolfgang Dyck, list 146 - 147.

¹⁸¹ ABS 52-1-67, trestní spis Dyck, výslech Wolfgang Dyck, list 9.

¹⁸² ŠOLC, Jiří, Bylo málo mužů, Praha, 1991, s. 83.

¹⁸³ ABS 52-1-67, trestní spis Dyck, výslech Wolfgang Dyck, list 9; výslech Richard Schetke, list 216.

¹⁸⁴ NÁRODNÍ POLITIKA, dne 14.6.1942, ročník LX, č.161.

¹⁸⁵ ŠRÁMEK, Pavel, Československý vojáci v domácím odboji, In: Armádní technický magazín, ročník 34, 2002, č. 12, s. 41 – 42.

Paprskáře, alias generála Fassetiho. Prostřednictvím takto fungující sítě, získávalo brněnské gestapo neocenitelné zpravodajské informace o odboji nejenom na Moravě, ale i v Čechách a na Slovensku.¹⁸⁶

3.5 TECHNICKÉ PROSTŘEDKY PŘI ZAMĚŘOVÁNÍ RADIOSTANIC

Rádiová zaměřovací služba v Praze, stejně jako její brněnská pobočka, měli za úkol poslouchat všechny krátké vlny. Podle seznamu volacích znaků dokázala rozlišit ilegální radiostanice od těch legálních, které byly z dalšího sledování vypuštěny. U ilegálních radiostanic byly zapisovány všechny relace, bez ohledu na to, zda je gestapo dokázalo rozluštit. Dělo se tak proto, aby po zatčení radiotelegrafisty mohly být tomuto dány k dešifrování. Navíc měla tato služba za úkol vyhledávat nové ilegální vysílačky a jejich výskyt hlásit na centrálu Funkmesstelle v Berlíně. Centrála pak nechala systematicky zhruba zjistit stanoviště ilegální vysílačky a to metodou trojúhelníkového zaměření. Základní trojúhelník zaměřovacích stanic byl Königsberg ve Východním Prusku, kde měla stanoviště první stanice, Holandsko, kde se pohybovala druhá stanice a třetí byla umístěna v jižním Rakousku. Když tyto hlavní stanice zaměřily ilegální vysílačku, určily také vektor mezi svojí aktuální polohou a místem odkud se vysílá. Místo, kde se všechny tři vektory přetínaly, bylo hrubé zaměření ilegální vysílačky. Do tohoto trojúhelníku se pak přesouvaly menší zaměřovací stanice, které v něm vytvářely menší a menší trojúhelníky. V konečné fázi v určitém malém prostoru provedly zaměření mobilní zaměřovací vozy.

Takovým způsobem byla také zaměřena vysílačka parašutisty Rudolfa Procházky, vyslaného společně s Rudolfem Peschelem ze Sovětského svazu moskevským vedením KSČ. Oba parašutisté seskočili 10. září 1943 v Polsku, odkud se s pomocí polských komunistů dostali na Moravu. Jejich úkolem bylo zakládat partyzánské skupiny a zajistit spojení mezi moravským odbojem a Moskvou. Peschel zůstal na Frýdecku, kde založil partyzánskou skupinu Jan Žižka, se kterou se spojil sabotážní odbojový oddíl Bílá Lvice.¹⁸⁷ Procházka pokračoval na Brněnsko a úkryt pro vysílačku našel v domě Josefa Holečka v Albrechticích. Pobočka rádiové zaměřovací služby v Brně zjistila, že Procházkova vysílačka vysílá neustále z jednoho místa a ve stálou dobu. Zaměřováním hlavních a pak mobilních stanic byl určen prostor Hodonín, Budějovice, Moravská Ostrava. V této fázi nastoupily zaměřovací vozy

¹⁸⁶ ČERNÝ, Vladimír, KOPEČNÝ, Petr, VAŠEK, František, *Legenda bez legend. Životní osudy armádního generála Vojtěcha Borise Luži (1891-1944)*, Brno, 2004, s. 41, 46.

¹⁸⁷ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 257-260; ŠOLC, Jiří, *Za frontou na východě*, Cheb, 2003, s. 67; PŘIKRYL, Josef, *Partyzánské hnutí na Moravě a Slovenské národní povstání*, In: *SNP a náš odboj*, 1975, s. 96-99

kteří označily dům Josefa Holečka v obce Albrechtice u Jihlavy. Přepadové komando gestapa vtrhlo dne 15. července 1944 do domu, kde zabavilo vysílačku i s písemným materiálem. Radiotelegrafistovi Procházkovi se podařilo uprchnout poté, co postřelil kriminálního tajemníka Pribyla. Stal se zakladatelem partyzánského oddílu Prokop Holý. Rodina Josefa Holečka byla zatčena za vědomé přechovávání parašutisty a s nimi i řada spolupracovníků.¹⁸⁸

Otázka spojení bylo pro aktivitu odboje velmi důležitá. Proti zaměření radiostanice technickými prostředky existovala prakticky pouze jediná obrana – časté střídání úkrytů. To ovšem vyžadovalo dostatek bezpečných úkrytů. Samotný přesun radiostanice byl s ohledem na kontroly železničních nádraží a silnic vysoce nebezpečný a tak se rádiové spojení s centrály v Moskvě a Londýně stávalo nejslabší stránkou odboje.

3.6 RADIOHRY – Funkspiele

Této slabiny si bylo gestapo velmi dobře vědomé. Zadržení radisté byli nuceni všemi dostupnými prostředky ke spolupráci na rádiových hrách. Pro vedení hry muselo mít gestapo znát úkol skupiny, mít přehled o odboji, „řádně zpracovaného“ radistu, šifrovací klíč, originální radiostanici a dostatek „herního“ materiálu.¹⁸⁹

Dne 16. března 1943 vysadila sovětská GRÚ do Polska dva parašutisty vybavené radiostanicí s úkolem proniknout na území protektorátu a provádět zde zpravodajskou činnost. Jednalo se o Josefa Hegena, sudetského Němce a komunistu, který před okupací uprchl do SSSR a radiotelegrafistku Henriettu Cieslu, Němku z polského Těšína, která v době vypuknutí války žila ve východním Polsku, okupovaném Rudou armádou. Hegen i Ciesla byli zrazeni konfidentem krakovského gestapa a zatčeni již na první kontaktní adrese, kterou navštívili. Při výslechu uvedli, že jejich cílem byla Morava a krakovské gestapo je předalo úřadovně v Brně. Ciesla souhlasila se spoluprací. To byl začátek radiohry „Rotkappchen“ (Červená Karkulka) s moskevskou centrálou, kterou pod dozorem brněnského gestapa vedla Ciesla, krycím jménem „Rita“. Texty zpráv byly pečlivě sestavovány brněnským Gestapem. Ciesla-Rita je pak pod dohledem odesílala do Moskvy přímo z budovy gestapa v Moravské Ostravě.¹⁹⁰ Po nějaké době byla Ciesla alias Rita propuštěna z vazby gestapa a bydlela pak

¹⁸⁸ ŠOLC, Jiří, *Za frontou na východě*, Cheb, 2003, s. 259; SLÁDEK, Oldřich, *Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944 – 1945*, Praha, 1991. s. 38; ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 257-260

¹⁸⁹ HANÁK, Vítězslav, *Muži a radiostanice tajné války*, Dvůr Králové nad Labem, 2002, s. 71-72.

¹⁹⁰ ABS 52-62-1, trestní spis König s. 207- 208.

pod krycím jménem Gajdová v Moravské Ostravě, odkud dál odesílala zprávy až do března 1945. Před blížící se frontou uprchla Ciesla do Brna, kde hledala pomoc u tamního gestapa. Zde obdržela peníze a bylo jí umožněno odcestovat s uprchlíky do Rakouska.¹⁹¹

Obdobným způsobem se brněnské gestapo pokusilo využít pro rádiovou hru „Moldau“ vedenou s Londýnem vysílačku a šifrovací klíč, kterou vydal zadržený Zuvač. Zprávy sestavoval König a vysílal šikovatel Zopp z rádiové služby ochranné policie. Hra „Moldau“, byla vedena od června 1944 do ledna 1945, kdy byla přerušena.¹⁹² Začátek hry byl poměrně dobrý. Gestapo po pravdě vylíčko přistání skupiny POTASH, srážku s Němci a její rozdělení s tím, že Zuvač zůstal sám a je na bezpečném místě. Ačkoliv se Zuvač snažil Londýn varovat a do textu vysílané depeše vkládal varovné signály, Londýn zprávám uvěřil. Pak se ale projevila slabina všech zpravodajských her, kterou byla hodnota informací a také neobvyklý sloh relací.¹⁹³ Londýn v říjnu vydal pokyn parašutistům z výsadku CLAY, aby prověřili adresu úkrytu Zuvače, a přestal Zuvačovi poskytovat informace. To bylo pro gestapo znamení, že Londýn již Zuvačovi nevěří.¹⁹⁴ Gestapo se pokoušelo udržovat hru ještě nějakou dobu při životě, ale nakonec hru v lednu 1945 vzdalo. Zuvač zůstal ve vazbě gestapa až do evakuace brněnské úřadovny. Pak byl společně s dalšími vězni odsunut do koncentračního tábora Flossenburg.¹⁹⁵

Vedení rádiových her bylo přísně střeženým tajemstvím, například na brněnském gestapu byly z těchto hrami seznámeny pouze tři osoby: velitel protišpionážního oddělení Römer, jeho zástupce Pribyl a vrchní asistent König, který hry vedl.¹⁹⁶ Přes všechny slabiny rádiových her se nesporně jednalo o pokrokovou novou metodu. Slabiny spočívající v hodnověrnosti „herního materiálu“ byly stejné jako u jiných zpravodajských hrách. Literatura popírá, že by rádiové hry vedly k významnějším úspěchům. Přesto je nepochybné, že operativní potenciál rádiových her byl velmi vysoký.

¹⁹¹ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 210; ŠOLC, Jiří, *Za frontou na východě*, Cheb, 2003, s. 54.

¹⁹² ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 230-231.

¹⁹³ HANÁK, Vítězslav, *Muži a radiostanice tajné války*, Dvůr Králové nad Labem, 2002, s. 79.

¹⁹⁴ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 266; ŠOLC, Jiří, *Bylo málo mužů*, Praha, 1991, s. 152.

¹⁹⁵ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 230-231; HANÁK, Vítězslav, *Muži a radiostanice tajné války*, Dvůr Králové nad Labem, 2002, s. 32.

¹⁹⁶ ABS 52-61-1, návrh na obžalobu Rudolfa Königa.

3.7 PADĚLÁNÍ DOKLADU

Okupace přinesla do života mnoho změn. Jednou z nich byl vztah k dokladům. Pro volný pohyb byly nutné občanské průkazy nebo-li „kennkarty“¹⁹⁷. Rovněž přidělové lístky byly nezbytné. Padělané - „krycí“ doklady byly pro gestapo důležité. Umožňovaly získat konfidentům i příslušníkům gestapa cizí identitu a tak infiltrovat odboj. Pro osoby žijící v ilegalitě byly padělané doklady životně důležité. Potřeba obstarání falešných dokladů byla často podnětem ke kontaktům s volavčí sítí. Při podchycení falešných dokladů, kterými odboj disponoval, využívalo gestapo i rádiové hry.

V roce 1943 vyzvala Moskva agenta Paltzika, spolupracujícího s gestapem v rádiové hře LÖWE, aby obstaral platné doklady protektorátních občanů, konkrétně platné „kennkarty“, pracovní knížky, policejní přihlášky, dopisní papíry s předtisky firem a podpisy. Brněnské gestapo požadované dokumenty sehnalo. Aby je však bylo možné poznat i při běžné kontrole, provedlo gestapo následující úpravy: Na „kennkartě“, která byla odeslána do Moskvy použili zvláště upravené razítko protektorátních úřadů. Zatímco protektorátní úřady používaly razítka s nezarámovaným textem v jednom řádku, nebo se záramovaným textem v dvou řádkách, gestapo účelově vyrobilo falešné razítko se záramovaným textem v jednom řádku. Do pracovní knížky, která byla odeslána do Moskvy, pracovníci gestapa otiskli dvojjazyčné razítko obce kde byla vystavena. V pravých pracovních knížkách takové razítko nebylo. Doklady byly prostřednictvím tajné schránky v Ostravě převzaty členkou partyzánské skupiny a přes Polsko dopraveny za frontu. Podle očekávání měli zatčení parašutisté vyslaní z SSSR doklady padělané podle gestapem zaslanych vzorů.¹⁹⁸

3.8 SLEDOVÁNÍ

Prostřednictvím radiových her získalo gestapo informace o mrtvých schránkách pro předávání zpravodajských materiálů pro Moskvu a peněz pro odbojáře. Sovětský parašutista Paltzik měl za úkol financovat jiné sovětské agenty. Byla mezi nimi i „Rita“ alias Ciesla a další, všichni již pod kontrolou gestapa. Gestapo tak nabylo dojmu, že s výjimkou partyzánských vysílaček je celá zpravodajská síť v Protektorátu pod jeho kontrolou.¹⁹⁹ Další informace o skrytých schránkách získalo gestapo od přeběhlých a zadržených parašutistů a

¹⁹⁷ die Kennkarte - občanský průkaz v dobách nacistické okupace. Na rozdíl od dob ČSR, kdy si občan mohl, ale také nemusel požádat o vydání „všeobecného občanského průkazu“, bylo vlastnictví „kennkarty“ povinné.

¹⁹⁸ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 273-274.

¹⁹⁹ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 269.

konfidentů.²⁰⁰ Gestapo zorganizovalo systém pevných hlídek, které mrtvé schránky pozorovaly. Na každou z mrtvých schránek byli nasazováni dva příslušníci gestapa. Jejich úkolem bylo osoby, jenž se u schránek zastavily sledovat a provádět jejich ustanovení, přitom podle možnosti bez přímého kontaktu nebo jiné dekonspirace. Zbraň směli použít pouze v sebeobraně a sledovanému pokud možno nezpůsobit smrtelné zranění.²⁰¹ Sledování kurýři, kteří schránky vybírali, dovedli gestapo k dalším odbojářům. Běžné bylo i sledování bytů zadržených osob. Často byla tímto způsobem rozkryta celá odbojová síť.²⁰²

Při sledování byla pořizována dokumentace. Jedna z mrtvých schránek, prostřednictvím které byly předávány peníze, se nacházela na ústředním brněnském hřbitově, kde byla za náhrobní deskou plechovka, která se zahrabávala na hrobu do země. Pozorovací bod gestapa byl asi 15 metrů od schránky u hřbitovní zdi. Další mrtvá schránka byla zřízena u silnice do Modřic. Všechny osoby, které se u těchto míst zastavily, byly vyfotografovány z pevného stanoviště na pozorovacím bodě. Sledovací skupina pak sledovala osoby až do místa bydliště. V průběhu sledování byly tajně fotografovány všechny kontakty sledovaného s jinými osobami. Získané fotografie byly porovnávány s kartotékami gestapa.²⁰³

²⁰⁰ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 184.

²⁰¹ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 270.

²⁰² ABS 52-61-2, trestní spis Dörsch, výpověď Fritz Dörsch, list 48.

²⁰³ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 272.

4. AKCE

4.1 AKCE GITTER (Mříže)

Dne 15. ledna 1934 vydal Göring nařízení, aby gestapo vedlo evidenci emigrantů a Židů, kteří uprchli do sousedních zemí.²⁰⁴ Po příjezdu do republiky obsadily Einsatzkommando policejní ředitelství v Praze i Brně, kde zajistily kartotéky státně bezpečnostních oddělení.²⁰⁵ Na základě těchto kartoték, informací zpravodajské sítě SD, vlastních poznatků a spolupráce české policie, která zakázanou KSČ a činnost emigrantů sledovala už od prosince 1938, začalo gestapo ihned po příchodu do protektorátu akci Gitter.²⁰⁶ Jejím hlavním cílem bylo zajistit komunisty, židy, německé emigranty, vlastence, zkrátka osoby, jež měly důvod organizovat odpor.²⁰⁷ Zadrženo bylo tolik, že gestapo rozhodlo mnohé řadové členy komunistické strany a dalších levicových organizací, kteří nevyvíjeli v poslední době aktivní politickou činnost po výsledku propustit.²⁰⁸ Chtěli tím vzbudit iluzi mírnosti a spravedlnosti, a současně hodlali propuštěné využít k odhalení ilegálních skupin. Vedoucí funkcionáři putovali do koncentračních táborů. Osoby zadržené na Moravě, byly umístovány do koncentračních táborů Mauthausen, Osvětim a zejména Flossenbürg.²⁰⁹ Na území protektorátu bylo zatčeno v této akci 4 639 osob, z těch bylo do koncentračních táborů posláno nebo ve vazbě zůstalo 1228 osob.²¹⁰ Po napadení Polska na akci Gitter navazovala akce Albrecht der Erste. Zde se již výběr cílů změnil. Zatýkány byly především osoby, ke kterým gestapo získalo poznatky vlastní činností a z výsledků provedených v průběhu akce Gitter.²¹¹ Jednalo se zejména o demobilizované důstojníky aktivní v Obráně národa, lékaře, učitele, kněží a další intelektuály mající autoritu u obyvatel a projevující příliš otevřeně odpor k nacistům, dále komunisty a Židy.²¹²

²⁰⁴ DELARUE, Jacques, *The Gestapo: A History of horror*, 1965, New York, s. 118.

²⁰⁵ ABS 52-1-67, trestní spis Dyck, výslech Josef Pravda, list 360.

²⁰⁶ BRENDES, Detlef, *Češi pod německým protektorátem*, Praha, 2000, s. 31.

²⁰⁷ VAŠEK, František, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, *První a druhé stanné právo na Moravě 1941-1942*, Brno, 2002, s. 7.

²⁰⁸ BRENDES, Detlef, *Češi pod německým protektorátem*, Praha, 2000, s. 31.

²⁰⁹ HABŘINA, Rajmund: *Hnědé panství*, kus historie, která nemá být zapomenuta. In: *Žalm Moravy*, Brno 1948, s. 14.

²¹⁰ BARTOŠ, Josef, TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy, díl 4. Svobodný stát a okupace*, Brno, 2004, s. 198;

BRANDES, Detlef, *Češi pod německým protektorátem*, Praha, 2000, s. 31.

²¹¹ VAŠEK, František, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, *První a druhé stanné právo na Moravě 1941-1942*, Brno, 2002, s. 7; BARTOŠ, Josef, TRAPL, Miloš, *Dějiny Moravy, díl 4. Svobodný stát a okupace*, Brno, 2004, s. 198.

²¹² VAŠEK, František, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, *První a druhé stanné právo na Moravě 1941-1942*, Brno, 2002, s.7.

Akce Gitter a Albrecht der Erste byly typickou ukázkou využití kartoték a evidencí. Jak vyplývá z charakteristiky gestapa, jako státně-bezpečnostního sboru pověřeného primárně ochranou nacistického režimu, zájmovým prostorem byl okruh lidí politicky činných, nebo potenciaálně činných v opozici proti režimu. V souladu s germanizačními plány "historického německého území" a přirozeným národním odporem, se do okruhu zájmu dostaly i další osoby, především nositelé národního uvědomění. Vlastní provedení a důsledky těchto akcí, zejména časově neomezené zbavení osobní svobody bez soudního příkazu bylo pochopitelně možné pouze v podmínkách totalitního státu nerespektujícího základní občanská práva. Avšak metoda, kterou gestapo využilo - analýza získaných informací k osobám ze zájmového prostředí a typování potenciaálních pachatelů, je standardní policejní metodou využívanou dodnes.

4.2 LETOVICE skupina „Za svobodu“.

Protifašistická odbojová skupina v Boskovicích vznikla hned po okupaci Československa v březnu 1939. Založili ji Karel Boháček, krejčí a malozemědělec, později tajemník Národně socialistické strany a Alois Menšík, bývalý okresní školní inspektor.²¹³ V noci z 20. na 21. září 1941 provedli členové skupiny František Lepka spolu s Janem Veselým a Františkem Křížem, bombový útok na hotel Lamplot v obci Letovice, který Němci zabrali jako Dětský zemský rozesílací domov Hitlerovy mládeže. Atentát se stal pro Němce záminkou k vyhlášení 1. stanného práva. V hotelu bylo v tu dobu umístěno 61 chovanců dětského domova z Essenu a funkcionáři Hitlerjugend. Okresní velitel četnictva Jan Gruber se ihned dostavil na místo a nařídil uzavřít oblast. Postupně se dostavila kriminální policie i gestapo. V obci byla provedena prohlídka, kontrola všech cizinců a místních komunistů. Nalezly se letáky a zatčeno bylo pět dělníků a 30 rukojmí. Nezjistila se ovšem žádná konkrétní stopa vedoucí k pachatelům.²¹⁴ Vyšla vyhláška, slibující odměnu deset tisíc korun každému, kdo oznámí podezřelé osoby. Lidé byli upozorněni na přísné tresty hrozící všem, kteří cokoliv zamlčí, případně poskytnou jakoukoli pomoc atentátníkům. Brněnskému gestapu se však dlouho i za pomoci mnoha konfidentů nepodařilo nic vypátrat.²¹⁵ Dne 2. června 1943 byl četnictvem zatčen zástupce firmy na výrobu hospodářských strojů František Ptáček, protože hledal v Cetkovicích úkryt pro uprchlíka z Německa. Rolník, kterého Ptáček oslovil,

²¹³ KLEMSA, Karel, Postavili se nacistickému režimu a zaplatili za to životem, in: Regionální noviny Boskovicko, ročník XV, 2004, č. 27, s. 4.

²¹⁴ VAŠEK, František, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, První a druhé stanné právo na Moravě 1941-1942, Brno, 2002, s. 18.

²¹⁵ KLEMSA, Karel, Postavili se nacistickému režimu a zaplatili za to životem, In: Regionální noviny Boskovicko, ročník XV, 2004, č. 27, s. 4.

jej udal, a Ptáček byl předán gestapu v Brně. Ve vazbě se Ptáček svěřil spoluvězni, že muž, pro kterého hledal úkryt, byl František Kříž. Ten je ve spojení s Františkem Lepkou a společně provedli „velkou věc“. Informace se od spoluvězně dostala k příslušníkům gestapa a ti začali Ptáčka vyslýchat.²¹⁶ Ptáček bezvýchodnou situaci řešil sebevraždou - při výslechu vyskočil z okna druhého poschodí v Kounicových kolejích a zabil se. Dne 22. dubna 1943 gestapo zatklo Františka Lepku. Po předvedení mu sdělili, že Ptáček vše řekl, kde byly odcizeny třaskaviny a jak došlo k vyhození dětského domova v Letovicích. Lepka vše doznal.²¹⁷ Při dalších výsleších, ke kterým se dobrovolně nechal předvést, uvedl jména osob, které se účastnily sabotážní činnosti skupiny. V té době již gestapo monitorovalo oblast Boskovicka jako možnou pro výskyt partyzánů, jelikož zde beze stopy mizeli nejen místní uprchlíci z práce v Německu, ale i uprchlí váleční zajatci. Na základě informací od Lepky, byl do okolí Boskovic nasazen konfident gestapa František Šmíd a další.²¹⁸ Šmíd, vydávající se za člena ilegální organizace, se gestapu ohlásil asi po dvou měsících s tím, že navázal spojení s ilegální skupinou, která se ukrývá u Drvátovic. Skupina má zbraně i třaskaviny, působí v ní také František Kříž. Kriminálním radou Ottou Kozlowskim²¹⁹ byl Šmíd pověřen, aby Kříže vylákal na schůzku, kde bude zatčen. To se Šmídovi povedlo a Kříž byl zatčen v jedné chatě. Na základě Šmídových informací byly zatčeny i další osoby. Domovní prohlídkou u zatčeného Doležala byl nalezen seznam členů odbojové skupiny. Když byl Kříž konfrontován se shromážděnými důkazy přiznal se také.²²⁰ V ranních hodinách 22. června 1943 pozatýkala policie devatenáct osob, což byla téměř celá odbojová skupina. Devět z nich bylo nakonec popraveno, dalších pět lidí zemřelo následkem mučení a věznění.²²¹

V tomto případě lze rozlišit dvě základní fáze. První je vyšetřování vlastního bombového atentátu, druhou využití operativních informací ze zájmového prostředí. Situace byla v souladu s dobou řádně propagandisticky využita jako jedna ze záminek k vyhlášení prvního stanného práva. Braní rukojmí bylo standardní teroristickou metodou využívanou

²¹⁶ ABS 52-61-2, trestní spis Dörsch, výslech Fritz Dörsch, list 55 -59.

²¹⁷ KLEMSA, Karel, Postavili se nacistickému režimu a zaplatili za to životem, In: Regionální noviny Boskovicko, ročník XV, 2004, č. 27, s. 4.

²¹⁸ ČERNÝ, Vladimír, Protipartyzánské operace na Moravě v letech 1944-1945, Disertační práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity Brno, Brno, 2006, s. 127.

²¹⁹ Kozlowski, Otto, kriminální rada gestapa a haupsturmführer SS, nar. 17.dubna 1900, od roku 1939 vedoucí protikomunistického referátu IIA řídicí úřadovny Brno, od 1941 řídil i potlačování komunistického odboje na Slovensku, v roce 1946 zatčen. Popraven v roce 1947. Podle některých pramenů nebyl popraven, ale údajně mu ve vězení byla vyšetřovatelem poskytnuta pistole, kterou se sám zastřelil, aby svojí výpovědí nekompromitoval vlivné komunistické funkcionáře.

²²⁰ ABS 52-61-2, trestní spis Dörsch, výslech Dörsch, list 144-145.

²²¹ KLEMSA, Karel, Postavili se nacistickému režimu a zaplatili za to životem, in: Regionální noviny Boskovicko, roč. XV, 2004, č. 27, s. 4.

gestapem. Ovšem vlastní vyšetřování nic nepřineslo. Naproti tomu vězení zcela logicky vždy bylo prostředím, ve kterém se soustřeďovaly osoby pro policii zajímavé. Nasazení konfidentů do takového prostředí nebylo nijak nové, jak dokazuje příklad dobrého vojáka Švejka, tento postup znala již policie Rakousko - Uherska. Prakticky až do roku 1989 pak v režii Sboru nápravní výchovy, existovala v československých věznicích takzvaná „vězeňská agentura“. Operativní informace, jakkoliv všeobecná a neurčitá byla gestapem využita k rozkrytí aktivní odbojové organizace. Infiltrace organizace dalšími konfidenty byla zcela v souladu s praxí „operativního rozpracování“, které je s určitými modifikacemi prováděno všemi policejními sbory do dnešních dob. I v tomto případě, by ale úspěšné využití běžného operativního zdroje bylo velmi pochybné, pokud by k němu mělo dojít v prostředí právního státu. Domovní prohlídky, při kterých byly zajištěny cenné důkazy, provádělo gestapo zásadně na základě vlastního rozhodnutí, bez jakýchkoliv omezení a účasti nezúčastněných osob. Možnost cokoliv zadrženému podstrčit, přímo vylučovala pozdější obhajobu. Brutální výslechy, před kterými zadržení raději volili sebevraždu a na následky kterých umírali, poskytovaly „důkazy“, které by žádný jiný soud s výjimkou soudů totalitních režimů, nikdy neuznal.

4.3 MYSLBOŘICE, výsadek SPELTER, vysílačka LENKA-JIH

V noci z 4. na 5. května 1944, byla vysazena u obce Kramolín skupina „SPELTER“ ve složení rotný Jaroslav Kotásek, rotný Rudolf Novotný, četař Jan Vavrda a nadporučík Břetislav Chrastina. Parašutisté přistáli na stromech a padáky se jim nepodařilo sundat.²²² Po seskoku se velitel Chrastina od skupiny svévolně odloučil, vydal se na východ a přešel na Slovensko, kde se připojil k partyzánům. Ostatní tři parašutisté přišli v noci do obce Beňov, kde byli zadrženi dvoučlennou noční stráží. Parašutisté namířili na členy noční hlídky pistole a sdělili jim, že jsou vysazeni z Anglie, unaveni a hledají jídlo a nocleh. Hlídka je odvedla k rolníkovi Kratochvílovi²²³, který je nechal přespat ve stodole. Prostřednictvím Kratochvíla se seznámili s dalšími místními vlastenci, především sedlákem Ladislavem Papulou z obce Myslbořice a hajným Vitoušem z blízké hájenky, kteří oba nabídli parašutistům úkryt. Skupina se pohybovala mezi těmito třemi úkryty. Mezitím letecká služba ohlásila gestapu v Brně, že v noc z 4. na 5. května byli u obce Kramolín vysazeni parašutisté. Jihlavská služebna gestapa nezávisle na tom oznámila, že jistý mlékař objevil na stromě u silnice padák. Do oblasti byli vysláni členové volavčí sítě.²²⁴ Za nějakou dobu Otta Večeřa, jeden ze

²²² ŠOLC, Jiří, Bylo málo mužů, Praha, 1991, s. 153.

²²³ Šolc uvádí jméno František Durda.

²²⁴ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 232-242.

„zpravodajů“²²⁵ vyrozuměl „V-manna“ Josefa Navrátila, že v Myslbořicích byl kontaktován svým známým Ladislavem Papulou a informován o výsadku. Parašutisté měli za úkol navázat kontakt s odbojem a tak žádali Papulu o zprostředkování. Navrátil fungoval jako zástupce velitele v imaginární Ryšánkové odbojové organizaci – volavčí síti. Josef Navrátil podával řídícím pracovníkům gestapa hlášení v konspirační kanceláři Erlan v Brně. Kriminální rada Taudt, nařídil Navrátilovi, aby jako odbojář kontaktoval parašutisty. Ten, pod krycím jménem nadporučík Vot, se s parašutisty setkal u sedláka Ladislava Papuly a slíbil zajistit doklady. Parašutisté, zklamáni Večeřovými sliby, Navrátilovi nevěřili. Jejich velitel²²⁶ měl při rozhovoru celou dobu v ruce pistoli. Zastrášený Navrátil (který si nedovolil parašutistovi ani pohlednout do očí) nezjistil ani jména ani úkoly. Proto se kontaktoval na parašutisty jeho prostřednictvím Wolfgang Dyck a Stanislav Jizera.²²⁷ Jizera vystupoval jako hlava velké odbojové organizace.²²⁸ Jeho jednání dokázalo parašutisty přesvědčit. Dyck, který byl v té samé době v kontaktu s paraskupinou „CARBON“, požádal parašutisty o odeslání zprávy této skupiny do Anglie. Tím si získal důvěru. Parašutisté Dyckovi řekli o seskoku, pomoci noční hlídky v Boňově, Kratochvílově stodole, Vitoušově hájence i o vysílací stanici v Papulově domku a svých úkolech. Jako vedoucí odbojové organizace vystupoval konfident Stanislav Jizera. I s ním se parašutisté setkali, opět u Papuly a projevíli přání odejít do jiné oblasti. Také mu dali své fotografie a nové doklady.²²⁹ V té době bylo ovšem zrazeno i gestapo. Konfident Karel Paprskář, zastupující pod jménem „generál Faseti“ imaginární odbojovou organizaci – volavčí síť, se pokusil hrát dvojí hru a informoval odbojáře o existenci volavčí sítě a udavačství Ryšánka s Jizerou. Tentýž den večer vysílal Londýn rádiem varování, že Ryšánek a Jizera jsou konfidenti. Ve strachu, že parašutisté uprchnou, dal Taudt rozkaz k zatčení.²³⁰ Gestapo nevědělo, na kterém ze tří možných míst parašutisté v danou chvíli jsou. Proto konfidenti vylákali Papulu do Brna a tam jej gestapo zatklo. Papula odmítl zradit a říci, kde se parašutisté ukrývají. Tak bylo gestapo nuceno zorganizovat velkou akci a současně provést záťah na třech místech. Tři operativní skupiny brněnského gestapa dostaly posily oddílů Schupo, SS a wehrmachtu. Dne 15. června 1944 bylo četníkům na četnické stanici

²²⁵ Jiří Šolc v knize *Bylo málo mužů*, na straně 154 uvádí, že Večeřa v té době již byl vědomým konfidentem Gestapa, ale jak Wolfgang Dyck, tak Josef Navrátil toto ve svých výpovědích popírají s tím, že Večeřa se stal konfidentem až následně.

²²⁶ Rotný Jaroslav Kotásek.

²²⁷ ABS 52-1-67, trestní spis Dyck, výpověď Wolfgang Dyck, s. 11-12, výslech Josef Navrátil, list 213.

²²⁸ Stanislav Jizera, nar. 1.11.1986, pplk. jezdeckta a absolvent vojenské Akademie generálního štábu. Člen volavčí sítě referátu N brněnské úřadovny Gestapa a současně jeden ze zástupců generála Vojtěcha Borise Luži v odbojové organizaci. Po válce zatčen, spáchal ve vězení sebevraždu.

²²⁹ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Wolfgang Dyck, list 258-260.

²³⁰ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Josefa Navrátila ze dne 15. října 1946, bez č. listu; ŠOLC Jiří, *Bylo málo mužů*. Praha, 1991, s. 155.

v Třebíči zakázáno vycházet a byla vyhlášena pohotovost. Všichni čekali, až se dostaví brněnské gestapo. Dne 16. června kolem 02.00 hodin dostali četníci příkaz doprovodit první skupinu příslušníků gestapa k hájovně hajného Vitouše. Po cestě ještě vyzvedli starostu Myslbořic Lánika. Papula, aby zabránil zabíjení, vyzval parašutisty dopisem, aby se vzdali. Když přišli k hájovně dal König starostovi Myslbořic dopis a poslal jej do hájovny. Ještě než stihl starosta dopis doručit, rozpoutala se před hájovnou přestřelka s oddílem ochranné policie, při které byl rotný Kotásek zabit. Novotnému s Vavrdou se podařilo uprchnout. Následovala domovní prohlídka. Jelikož hajný Vitouš ani parašutisté již v hájovně nebyli, museli přítomní četníci vyslechnout děti a příslušníci gestapa vyslýchali Vitoušovu manželku.²³¹ Druhá skupina, vedená Franzem Schauschützem²³², měla obsadit stodolu v obci Boňov a třetí vedená Siegfriedem Pribylem²³³ měla jako cíl Papulovo selské stavění. Rodina Papulových byla zatčena, stejně tak rodina rolníka Kratochvíla z Beňova. Děti Vitouše byly odvezeny do internačního tábora. Ve Svatobořicích byla provedena E- akce. Členové noční hlídky, kteří pomohli parašutistům, se přihlásili sami, aby odvrátili odvetné perzekuce. Papula, který odmítal s gestapem spolupracovat, byl svěřen Königovi. Ten Papulovi vysvětlil, že po akci proti parašutistům nemá vysílačka ani peníze žádnou hodnotu pro další ilegální činnost, naopak jejich výskyt zvyšuje nebezpečí další perzekuce pro celou obec. Navrhl Papulovi, aby napsal dopisy adresované deseti osobám, které s věcí nemají nic společného, aby pod slibem beztrestnosti zajistily anonymní odevzdání peněz a vysílačky na gestapo. Na základě Königova postupu byla vysílačka skutečně odevzdána místním občanem na četnickou stanici. Po určité době se obdobným způsobem podařilo zajistit i peníze.²³⁴ Rodina Vitoušova byla vězněna do konce války. Rodina Papulova byla v koncentračním táboře Mauthausen popravena v plynové komoře. Hajný Vitouš se přidal k partyzánskému oddílu. Otta Večeřa, se stal konfidentem gestapa a byl na podzim roku 1944 zastřelen partyzány.²³⁵

Tato akce byla příkladem vzorového zpracování informací pocházejících z několika navzájem nezávislých zdrojů a jejich následného rozpracování, jedním z nejpozoruhodnějších

²³¹ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď četnického praporčíka Františka Krula, bez č. listu.

²³² Franz Schauschût, nar. 9.5.1912, kriminální komisař III. kontrarozvědného referátu v Brně, haupptsturmführer SS, zatčen v Rakousku, odsouzen k smrti a pověšen.

²³³ Siegfried Pribyl, nar. 20.3.1908, kriminální tajemník III. „kontrarozvědného“ oddělení brněnské úřadovny Gestapa, zatčen, odsouzen na doživotí, v roce 1956 odsunut do Rakouska.

²³⁴ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 232-242.

²³⁵ ABS 52-62-1, trestní spis König, hlášení Oblastní úřadovny StB z 8. listopadu 1946, list 193; Tamtéž, výpověď Schautschutz, list 221.

referátů brněnského gestapa. Při tvorbě volavčích sítí gestapo vycházelo ze čtyř jednoduchých úvah.

- Odboj bude existovat vždy.

- Jestliže bude odboj existovat vždy, znamená to, že po rozbití jakékoliv skupiny se vytvoří nová.

- Jestliže se vytvoří nová skupina, bude vykonávat činnost, o které nebude mít gestapo žádné informace.

- Jestliže nebude mít gestapo žádné informace o činnosti odboje, produktivita odboje poroste a nakonec se stane nezvladatelnou.

Z těchto úvah, které považuji za naprosto správné, usoudilo gestapo, že je lepší nesnažit se o likvidaci celého odboje, ale raději o jeho zpravodajskou kontrolu a využití. Vytvoření “volavčí sítě“ umožnilo kontrolovat odboj a zejména využít řadu potencionálních odpůrců k tomu, aby vykonávali činnost, ke které by se vědomě nepropůjčili. Využití odboje, to znamená lidí toužících proti okupantům aktivně bojovat ve prospěch okupantů samotných, bylo nepochybně novou metodou, vyžadující skutečně profesionální zpravodajský přístup. Ve výše uvedeném příkladu je možné sledovat jak poté, co letecká služba a podřízené venkovské služebny gestapa, ustanovili teritorium a charakterizovali protivníky jako parašutisty, dospělo brněnské gestapo k správnému závěru, že tito budou hledat spojení na odboj. Imaginární odbojová síť řízená gestapem se k této činnosti sama nabízela. Kontakt na skutečný odboj, napojený na centrály v zahraničí důvěryhodnost volavčí sítě potvrzoval. Pochopitelně největší slabinou volavčí sítě bylo udržení konspirace, zejména s ohledem na charakterové vlastnosti některých V-mannů.

Celý systém volavčí sítě byl založen na provokaci, za účasti pracovníků gestapa pracujících v utajení a konfidentů. V dnešní době, která nabízí v tomto směru mnoho možností, zejména s ohledem na rozvoj elektronické komunikace a internetových sociálních sítí se ve většině států s ústavním režimem takové metoda nepoužívá. Navádění k porušení zákona, kterým provokace nepochybně je, odporuje zásadě rovnosti práv občanů před soudem, nemluvě o korupčním charakteru takového jednání.

4.4 RÁDIOVÁ HRA „LÖWE“

V dubnu 1943 byli ve Východním Prusku zadrženi dva parašutisté s radiostanicí. Jedním byl německý komunist – emigrant Achim Tristan Paltschik, nar. 25. října 1910 a druhým český židovský emigrant Arnošt Langer z Uherského Ostrohu na Moravě. Jejich úkolem bylo dostat se z Východního Pruska na Moravu a zde vykonávat zpravodajskou činnost. Oba projevíli ochotu spolupracovat na radiohře brněnského gestapa s krycím názvem „LÖWE“. Jelikož Langer byl Žid a navíc jako radista slabý, byl odeslán do koncentračního tábora Mauthausen a pro radiovou hru byl vybrán Paltschik. Umístěn byl do vazby gestapa v Kounicových kolejích. Aby Moskva nezjistila, že skutečný Paltschik je vězněm, byl ve vazbě veden pod krycím jménem Herbert Pelikán²³⁶ Zprávy pro Moskvu sestavovalo brněnské gestapo. Jako pramen přitom používali otevřené zdroje - noviny a vysílání protektorátního rozhlasu. Bylo poměrně běžné, že německé průmyslové podniky přestěhované před bombardováním do Protektorátu, hledaly prostřednictvím inzerátů pracovní síly. Nebo že útvary SS, jejichž umístění mělo být tajné, oznamovaly v rozhlase, s kým budou jako domácí kde hrát fotbalový zápas. Další informace dodávala SD a vojenské velitelství. Naopak Moskva zasílala Paltschikovi informace o mrtvých schránkách a seznamy zájmových osob, které měl kontaktovat.²³⁷ Bylo zřejmé, že Moskva nemá s Moravou po likvidaci výsadek AROŠ a S/I dostatečné spojení a pokouší se touto cestou oživit svojí síť vybudovanou v letech 1939 – 1940.²³⁸ Osoby, které měl Paltschik kontaktovat, pak kontaktovalo gestapo prostřednictvím přeběhlého parašutisty – konfidenta Jana Kasíka.²³⁹ Mezi osobami, které takto Kasík kontaktoval, byl i pan Zdeněk Bohuslav z Brna - Žabovresk, který pro Sověty pracoval pod krycím jménem „Jaro“. Společně s Antonínem Kosem z Lužice tvořili dvoučlennou zpravodajskou skupinu. Pro Moskvu zjišťoval zejména zprávy o vojenských transportech a o výrobě v Brněnské zbrojovce. Kasíkovi ihned projevil nedůvěru, o které byla prostřednictvím LÖWE informována Moskva. Z Moskvy přišla Paltschikovi obratem nedešifrovatelná depeše, kterou Kasík předal Bohuslavovi. Teprve teď Bohuslav Kasíkovi uvěřil, že má spojení s Moskvou. Kasík prostřednictvím Bohuslava navazoval styky s dalšími odbojáři, kteří byli ochotni Moskvě pomáhat. Bohuslav však nikdy Kasíkovi zcela nedůvěřoval a velmi zřídka sděloval, odkud sám informace čerpá. Proto jej gestapo, nemohlo využít pro účely volavčí sítě a rozhodlo se dvojici Bohuslav – Kos zatknout. Kos byl zatčen,

²³⁶ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 210 - 221.

²³⁷ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 213.

²³⁸ ŠOLC, Jiří, Za frontou na východě, Cheb, 2003, s. 60 – 61.

²³⁹ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 214.

ale Bohuslavovi se podařilo uniknout a ukrýval se až do dubna 1944.²⁴⁰ I po zatčení se choval statečně. Jediné osoby, které prozradil, byly ty, které gestapo popravilo již dříve. Nakonec byl odeslán do koncentračního tábora Mauthausen.²⁴¹ Ne každý, kdo byl prozrazen, byl uvězněn. Gestapo by Moskvě těžce zdůvodnilo proč každý kontakt, který Paltschik dostane, je dříve či později zatčen. V případě Waltera Reintera z Horních Počernic, majitele továrny na autovolanty, vedeného Sověty pod krycím jménem “Adonis“ se proto zvolil jiný postup. Kasík, vydávající se ze Paltschika, jej kontaktoval a Reiner mu ihned uvěřil, že jej posílá Moskva. Po nějaké době Reintera navštívili dva úředníci gestapa, představili se jako zaměstnanci finančního úřadu a řekli, že s ním mají nějaké daňové jednání. Až v budově gestapa bylo Reinerovi oznámeno, kdo jej zatkl. Musel souhlasit se závazkem informovat gestapo o každém kontaktu ze strany podezřelých osob. Po přijetí tohoto závazku byl propuštěn. Reinerova osoba byla následně uváděna jako zdroj informací, zasílaných vysílačkou LÖWE do Moskvy.²⁴² Touto taktikou se gestapo jistilo, aby rádiová hra nebyla prozrazena. Reiner pochopitelně o vysílačce LÖWE nic nevěděl. Gestapu tak zůstával zdroj kontroly nad totožností a pohybem sovětských špiónů, zpráv a materiálu předávaných mrtvými schránkami i nad obsahem rádiových zpráv odesílaných Sovětům. Ačkoliv Reiner nikoho nezradil ani neohlásil, mohlo gestapo provést zatčení podezřelé osoby s odůvodněním, že osobu vyrazil Reiner, nebo zaslat do Moskvy libovolnou dezinformaci a odpovědnost za následky svést na Reintera.

Radiohra LÖWE také Moskvě předstírala, že skutečný Paltschik řídí na území Protektorátu zpravodajskou síť s významnými kontakty. Tyto kontakty byly z části vymyšlené a z části se jednalo o skutečné osoby, buď členy volavčích sítí, nebo osoby, které o organizovaném odboji neměly tušení. Často to byli lidé zatčení a propuštěni v rámci prověřování kartotéky emigrantů.²⁴³

O zpravodajském potenciálu rádiových her jsem se již zmínil. Jejich vedení bylo nepochybně velmi náročnou činností, s cílem získat mnoho a dát málo. Praktické využití bylo podmíněno válečnou dobou, která omezovala pohyb občanů, diplomatické pošty a čerpání informací z otevřených zdrojů. Rádiové hry našly uplatnění také v době studené války. S rozvojem technologií a zejména pro specifický charakter předávaných zpráv je v zemích,

²⁴⁰ VAŠEK, František, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, První a druhé stanné právo na Moravě 1941-1942, Brno, 2002, s. 18.

²⁴¹ ABS 52-62-1 trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 214 – 217.

²⁴² ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 217-220.

²⁴³ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 219-221.

kteří provokaci nepovažují za formu ochrany občanů, při policejní činnosti jejich využití minimální. Výše uvedená akce umožnila určitou dobu rozkrývat a kontrolovat zpravodajskou síť SSSR na území Protektorátu. Rádiové hry byly průvodním jevem „neosobní války“. Jedinec byt' sebevíc opatrný, nemohl nijak ovlivnit riziko svého odhalení a jeho bezpečnost byla plně v rukou zahraniční centrály. Využití informací, které byly prostřednictvím hry získány, nepochybně šířilo strach a atmosféru podezřívání z konfidentství mezi odbojáři. Důkladné využití rádiových her bylo ovšem věcí spíše strategickou, nikoliv taktickou. Pro bezprostřední využití řídicí úřadovny v Brně byly důležité zejména zprávy identifikující členy odboje, data shozu výsadků a prozrazující charakter informací, o které má druhá strana zájem. Ovlivnit pomocí rádiové hry záměry protivníka podsouváním nepravdivých zpráv, tak aby měl výsledek skutečně citelný význam, by vyžadovalo mnohem centralizovanější přístup a větší herní nasazení, než jakého byla řídicí ústředna bez citelné vnější podpory schopna.

4.6 AKCE TETŘEV

Prvními partyzány byli psanci, ukrývající se před okupačními bezpečnostními orgány. Jejich výzbroj i materiální vybavení jim nedovolovala žádné větší akce. Partyzánské skupiny v tomto období nedokázaly ochránit své sympatizanty před kolaboranty, naopak svou činností je ohrožovaly. To vše mělo vliv na postoj většiny obyvatel, kteří se snažili nebezpečí vyhýbat a přežít. Navíc v českých zemích byly přírodní podmínky pro partyzánskou válku podstatně horší než na Slovensku, Polsku, nemluvě o Sovětském svazu. Hustota populace, nedostatek hlubokých lesů, přítomnost silné německé komunity, kvalita a hustota silnic, komunikační síť, obklíčení německými zeměmi - to vše partyzánské hnutí v Čechách omezovalo. Lepší podmínky pro partyzánskou činnost měla Morava a Slovensko.²⁴⁴ Po potlačení povstání na Slovensku, vypukla na Moravě partyzánská válka. Jak jsem se již zmínil, nacházela se zde nejenom paraskupina WOLFRAM, organizující partyzánskou a sabotážní činnost, ale od září 1944 také 1. čs. partyzánská brigáda Jana Žižky z Trocnova, operující v prostoru Velké Karlovice, Vsetín, Valašské Meziříčí, Čeladná. Prováděla přepady na komunikacích, útočila na četnické stanice i menší posádky německých jednotek a sklady. Zdejší síť jejich spolupracovníků čítala na 3 000 osob.²⁴⁵ Síla gestapa byla v síti agentů, ale ta nemohla sledovat partyzány po lesech. Proto Frank přeložil na Moravu 21. policejní pluk a začal budovat protipartyzánský aparát.²⁴⁶ Nacisté dokonce přistoupili k vytváření

²⁴⁴ ŠOLC, Jiří, Bylo málo mužů, Praha, 1991, s. 193.

²⁴⁵ ŠOLC, Jiří, Za frontou na východě, Cheb, 2003, s. 126.

²⁴⁶ BRANDES, Detlef, Češi pod německým protektorátem, Praha, 2000, s. 424.

protipartyzánských oddílů z řad příslušníků protektorátní policie. K náboru do těchto oddílů vydal ministr vnitra leták, že nastoupení do těchto útvarů by se mělo stát povinností každého příslušníka policie, který je oddán současnému politickému zřízení. Přihlásilo se však pouhých sto dvacet dobrovolníků.²⁴⁷ Na podzim 1944 získalo brněnské gestapo jako konfidenta Martu Rakovou, členku 1. československé partyzánské brigády Jana Žižky z Trocnova a družku ppor. Valaštiaka, zástupce náčelníka štábu brigády. Jako důvody jejího přeběhnutí na stranu gestapa, König uvádí: „... jednou vyprávěla, že byla přesvědčená partyzánska a národně uvědomělá, ale z lidskosti nesouhlasila s brutalitou, které u tohoto oddílu dával průchod hlavně slovenský velitel Ušiak jak proti zajatcům, tak proti členům vlastního oddílu. Po příchodu oddílu na Moravu, opustilo několik českých partyzánů tento útvar pro naznačené násilnosti Ušiaka. Raková sama šla v několika případech varovat německé obyvatelstvo, na něž byl chystán převrat. Později si již sama nevěděla rady jak takovým nevojenským převratům zabránit a avizovala chystané převraty přímo gestapu. Dostala krycí jméno „Fruhlingsblumme.“ Dalším koho gestapo získalo, byl vrah rotného Bierského, Stanislav Kotačka. Ten označil na mapách místo úkrytu partyzánského oddílu i skupiny „WOLFRAM“. Do třetice získalo gestapo prostřednictvím Rakové k spolupráci Valaštiaka.²⁴⁸ S tímto zpravodajským zajištěním Němci zahájili útok. Podle rozkazu K. H. Franka měli být dopadení partyzáni a jejich pomocníci veřejně pověšeni, zůstat na šibenici 48 hodin pro výstrahu a střežení českým četnictvem, aby nikdo mrtvolu neodřízl. Výsledky měly být provedeny rychle a krátce, s odpadnutím „všech lidských zábran“.²⁴⁹ Německé jednotky začaly zatýkat a popravovat spolupracovníky partyzánů. Partyzáni reagovali stejným způsobem. Přitom došlo k vraždám osob, které se ničím neprovinili a to na obou stranách. Přes silnou koncentraci a aktivitu německých bezpečnostních jednotek, partyzáni ve svých akcích nepolevovali. Docházelo k násilnému vynucování zásob od okolního obyvatelstva partyzány, o čemž byli od postižených ihned informováni protektorátní četníci. Jako odpověď na akce četnictva a německých jednotek došlo k útokům na četnické stanice ve Všechovicích a Kelči.²⁵⁰ Počátkem listopadu došlo k několika střetům mezi partyzány a německými jednotkami, které začaly obkličovat prostoru Lysá hora (kóta 1325), Smrk (kóta 1282), Čertův mlýn (kóta 1207), Radhošť (kóta 1129) a Velký Javorník (kóta 919). Německé trestní

²⁴⁷ ŽÁKOVÁ, Libuše, Nástin organizace a činnosti protektorátního bezpečnostního aparátu v systému nacistické okupační správy a tzv. protektorátu Čechy a Morava., In: Slovanský přehled, roč. 75, 1989, č. 4, s. 341.

²⁴⁸ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 277-278.

²⁴⁹ ČERNÝ, Vladimír, Protipartyzánské operace na Moravě v letech 1944-1945, Disertační práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity Brno, Brno, 2006, s. 101.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 104.

výpravy, vedené konfidenty útočily na štáb brigády. Dne 3. listopadu 1944 se v bezvýchodné situaci zastřelil zraněný velitel brigády podporučík Ušiak. Komisaři brigády, majorovi Murzinovi, se podařilo probít a založil nový štáb brigády.²⁵¹ Dne 16. listopadu 1944 byl prostor značnými silami uzavřen a v oblasti byl vyhlášen výjimečný stav.²⁵² Německé jednotky začaly pročesávat prostor, ale jejich úspěšnost nebyla nijak velká, většina partyzánů stačila prostor opustit. Akce Tetřev, která proběhla v prosinci, postihla zejména civilní obyvatelstvo napomáhající partyzánům. Významný podíl na tom měli konfidenti gestapa, protektorátní četníci a zajatí partyzáni vyslýchaní gestapem. I po skončení akce boj mezi partyzány a německými protipartyzánskými oddíly pokračoval. Gestapo se pokoušelo infiltrovat partyzánské oddíly i zde působící skupiny parašutistů z Anglie. Jako konfident - provokatér byla použita Marta Raková. Ta po svém přeběhnutí žila s Valaštiakom, který se rovněž stal konfidentem gestapa v Brně. Poté co Valaštiaka udala, že chce založit odbojovou organizaci, která by mu vytvořila alibi pro případ, že Německo válku prohraje, byla odeslána ke svým rodičům na Slovensko. Odtud se vrátila v lednu 1945 zpět do Brna a jako konfidentka pod jménem Večeřová, byla dána k dispozici protipartyzánskému oddělení IV 2a brněnského gestapa. Za nějaký čas oznámila protektorátní četnická stanice Tišnov, že v jejím obvodu byla nalezena mrtvola těhotné mladé ženy s prostřelenou hlavou bez osobních dokladů. V její tašce četníci našli lístek s nápisem „Vlasovka – gestapačka“. Podle popisu byla pracovníky brněnského gestapa identifikována jako Marta Raková.²⁵³

Partyzánský oddíl Jana Žižky byl po ukončení akce Tetřev ve složité situaci. Většina jeho přeživších příslušníků se přesunula z Beskyd do oblasti Vsetínských a Hostýnských vrchů, štáb v čele s Murzinem pak nakonec našel úkryt v prostoru Hošťálkové.²⁵⁴ Na zbytky brigády byli nasazeni nejlepší konfidenti. Přesto dosáhl koncem prosince 1944 početní stav brigády 1200 osob. V bojích vyřadila několik set německých vojáků, napadla 60 transportů a kolon a počátkem května 1945 osvobodila města Vsetín, Vizovice a Přerov.²⁵⁵

Akce Tetřev byla ukázkou protipartyzánské činnosti celého nacistického bezpečnostního aparátu. Obdobné akce probíhaly v Polsku, Jugoslávii a především Bělorusku v mnohem větším rozměru. Úkoly gestapa byly i zde spíše zpravodajské než vyšetřovací.

²⁵¹ ŠOLC, Jiří, *Za frontou na východě*, Cheb, 2003, s. 126.

²⁵² ČERNÝ, Vladimír, *Protipartyzánské operace na Moravě v letech 1944-1945*, Disertační práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity Brno, Brno, 2006, s. 105-106.

²⁵³ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 278-279.

²⁵⁴ ČERNÝ, Vladimír, *Protipartyzánské operace na Moravě v letech 1944-1945*, Disertační práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity Brno, Brno, 2006, s. 212.

²⁵⁵ ŠOLC, Jiří, *Za frontou na východě*, Cheb, 2003, s. 126.

Ačkoliv gestapo posilovalo protipartyzánské jednotky svými příslušníky, jejich primární úkol spočíval v získání informací o úkrytech partyzánů a civilních osobách, které partyzánům poskytují pomoc. V této své činnosti využívali v plné míře kontroverznosti partyzánského hnutí. Je nepochybné, že partyzánské skupiny bojovaly proti nacistickému režimu a zaslouží si uznání. Ale nutno přiznat, že život v lesích, v ohrožení a nedostatku, nutil partyzány žít se na úkor okolního civilního obyvatelstva. V mnoha případech charakter partyzánského boje s ohledem na dosažené výsledky a neodvratné následky civilní obyvatelstvo ve skutečnosti postihoval. Lidé, kteří do lesů utíkali tak činili proto, že v dané situaci neměli jinou možnost. Nebyli mezi nimi pouze ideově nebo vlastenecky motivovaní jedinci. Značná psychická i fyzická odolnost, kterou specifika partyzánského boje vyžadovala, rozhodně nebyli schopni zvládnout všichni. K zachování morálky jednotky, která bojuje guerillovým způsobem, nestačí pouze alkohol. Není nutné zdůrazňovat, že v očích příslušníků protipartyzánských jednotek i gestapa, nebyli zajatí partyzáni považováni za nic jiného než bandity a vrahy, kteří nemají žádná práva. Na druhou stranu bylo nemyslitelné, aby se partyzáni chovali k zajatým německým vojákům jako k zajatcům, hlídali je a živili.

Infiltrace, přeběhlictví a udávání byli základem, na kterém gestapo svou protipartyzánskou činnost stavělo. Přitom úspěšnost, nebo alespoň bezpečnost partyzánských skupin závisela právě na podpoře místního obyvatelstva. Teror šířený vůči místnímu obyvatelstvu, byl proto z hlediska celého protipartyzánského aparátu i gestapa, považován za účinný prostředek. Skutečnost, že partyzánská brigáda Jana Žižky z Trocnova si loajalitu místních dokázala získat a i po akci Tetřev udržet, vypovídá o vztahu místních k okupaci.

5. ZÁVĚR

S blížícím se koncem války se začala uzavírat historie brněnské úřadovny gestapa i jejich zaměstnanců. V dubnu 1945 byla brněnská ústředna gestapa evakuována před blížící se Rudou armádou do Jihlavy. Z části mužstva, přibližně 300 mužů, byla vytvořena bojová skupina, která se měla podílet na obraně Brna. Jejím členem byl i Wolfgang Dyck. Opouštěl Brno dne 24. dubna 1945, kdy se již bojovalo v ulicích. Bojová skupina, o kterou se nikdo nestaral, se stáhla do Jihlavy, kde měla být nasazena proti partyzánům. Morálka definitivně upadla, skupina nijak nezasahovala, členové se opíjeli a množily se dezerce. Ve dnech 8. a 9. května se zbytek skupiny přesunul na Vimperk, odkud měla být skupina propuštěna Američany do Bavorska. Místo toho byli v Písku odzbrojeni a předáni do ruského zajetí. V Brně se Dyckovi podařilo uprchnout ze zajateckého transportu a pokusil se dostat do České Lípy za svou evakuovanou manželkou. V obci Boskovice byl ale poznán a zatčen.²⁵⁶ Byl odsouzen k trestu smrti a dne 26. února 1947 popraven.

Rudolf König, se dne 16. dubna evakoval do Jihlavy, společně se zadrženým radistou Paltzikiem a radiostanicí. Do Moskvy odeslal depeši, že je na cestě do západních Čech. Moskva nad touto iniciativou projevila potěšení, neboť doufala v poválečnou práci vysílačky, podávající správy z amerického pásma. Ovšem Königova manželka – Češka odmítla Československo opustit. König ve sklepě jihlavského gestapa vysílačku rozbil a dokumentaci spálil. Dne 8. května se společně s dalšími příslušníky brněnského a jihlavského gestapa, oblečen v uniformě SS a s doklady na jméno Rudolf Kučera přesunul do Písku, kde se vzdal americké armádě. Ta jej předala u Plzně společně s dalšími zajatci Rudé armádě. Zde se König sám na NKVD přihlásil jako příslušník gestapa. Vyprosil si však, aby nebyl odvezen do SSSR, ale předán československým orgánům.²⁵⁷ Byl odsouzen k trestu smrti a dne 29. ledna 1947 popraven.

Fritz Dörsch se pokusil uprchnout na vlastní pěst v uniformě Schutzpolizei. Podařilo se mu dostat až do Písku, kde se vzdal americké armádě. Američané jej jako německého policistu předali Sovětům, kteří jej na základě pátracího oběžníku identifikovali jako

²⁵⁶ ABS 52-1-67, trestní spis Dyck, výslech Wolfgang Dyck, list 177-179.

²⁵⁷ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 267-268.

příslušníka gestapa a předali československým úřadům. Byl odsouzen k trestu smrti a pověšen.²⁵⁸

Vztah gestapa a justice vyjádřil nacistický právník Dr. Werner Best, zcela výstižně: „Žádný právní zásah nemůže překážet obraně státu, která se musí přizpůsobit metodám nepřítel. To je úkol gestapa, který vyžaduje statut armády. Stejně jako armáda nemůže trpět, aby právní normy zabraňovaly její iniciativě v boji.“²⁵⁹ Terorismus je definován jako nezákonné použití síly a násilí proti osobám či majetku se záměrem zastrašit nebo donutit vládu, civilní obyvatelstvo či jeho určitou skupinu a tím dosáhnout politických nebo společenských cílů.²⁶⁰ Že bylo gestapo teroristickou organizací je nepochybné. K tomuto závěru dospěl i Norimberský tribunál, když jej označil za zločineckou organizaci. Podle článku 10 statutu Norimberského soudu, mohl být příslušník gestapa, z důvodu své příslušnosti k této organizaci postaven před národní, vojenské, nebo okupační soudy. Zločinecký charakter této organizace byl konstatován za prokázaný a nezpochybnitelný.²⁶¹

Při hodnocení činnosti gestapa je nutné mít na paměti, proč tato organizace vlastně existovala. Gestapo bylo státní policejní organizací a jejím úkolem bylo chránit vládnoucí režim. Vše co se proti tomuto režimu stavělo do opozice, ať už motivované politicky či nacionalisticky, bylo pochopitelně chápáno jako nežádoucí činnost, kterou je nutno potírat. V tomto směru se gestapo nijak neliší od jiných obdobných organizací, jejichž úkolem je chránit stát vůči cizí špionáži, terorismu a organizovaným ozbrojeným bandám. Takový pohled na svojí činnost, měli všichni příslušníci gestapa s odvoláním, že konali pouze svou povinnost a poslouchali rozkazy. Podstatný rozdíl je v charakteru režimu, který gestapo chránilo. Nacistický režim, popírající základní občanská a dokonce i lidská práva, na základě rasové ideologie a totalitní formy vlády, nemůže být chápán jako jakýkoliv jiný režim. Jestliže je vládnoucí režim státu tvořen zločinci, pak jsou osoby vykonávající špionážní a teroristickou činnost proti tomuto režimu ve skutečnosti jedinci, kteří proti zločinu bojují.

Obdobným způsobem lze hodnotit i vlastní činnost gestapa. Ta se skládala ze dvou částí. Operativní, mající za cíl prostřednictvím sběru a vyhodnocování informací monitorovat aktuální dění v zájmovém prostoru a vyšetřovací, jejímž úkolem bylo prokazování

²⁵⁸ ABS 52-61-2, trestní spis Dörsch, protokol o zatčení, list 15.

²⁵⁹ DELARUE, Jacques, *The Gestapo: A History of horror*, New York, 1965, s. 133.

²⁶⁰ http://www.valka.cz/clanek_327.html, dne 30.3.2010 v 21.00 hodin.

²⁶¹ STEINBACH, Peter, *Der Nürnberger Prozeß gegen die Hauptkriegsverbrecher*, In: Ueberschär: *der Nationalsozialismus*. 2000, s. 36.

konkrétních skutků, odporujících platné legislativě. Fakt, že tyto činnosti vykonávala jedna bezpečnostní organizace, není nijak výjimečný. Ačkoliv je to spíše obvyklé u států s totalitní formou vlády, kde je preferován vliv úzké skupiny osob na zpravodajský a represivní aparát, lze se s ním setkat i například ve Spojených státech.

Nejsilnější zbraní gestapa byl od počátku strach. Jak konstatoval Reinhard Heydrich, již současníci pohlíželi na gestapo „se směsicí strachu a hrůzy“.²⁶² Činnost gestapa byla založena na udavačství a brutálních výsleších. Proklamované heslo „gestapo je všude“, bylo pouze propagandou, šířící strach dál. Po válce se stalo výmluvou, kterou se německá společnost snažila zbavit pocitu spoluviny. Jestliže vyšetřování a dokazování k ničemu nevedlo, gestapo stejně provedlo zatčení, aby demonstrovalo svou moc a zastrašilo obyvatelstvo.²⁶³ Nejnovější výzkumy činnosti gestapa dospěly k závěru, že úspěchy gestapa závisely do značné míry na ochotě a připravenosti obyvatelstva podpořit represe udavačstvím.²⁶⁴

Do „Protektorátu“ přišlo gestapo již jako sebevědomá, zkušená a silná organizace, plně uzpůsobená k potlačování jakéhokoli odporu. Naproti tomu odboj trpěl dětskými nemocemi, nedostatkem konspirace a teprve vlastními chybami se musel učit. Operativní metody a formy práce, používané v Čechách a na Moravě, byly stejné jako v Polsku, Francii či Německu. Nejsou nijak zvláštní a dodnes je používají všechny operativně-bezpečnostní a zpravodajské složky. V této části své činnosti bylo gestapo úspěšné a výkonné. Objem informací, které dokázali jeho příslušníci shromáždit, byl skutečně nadprůměrný. Neexistuje veličina, ve které by bylo možné operativní úspěšnost vyčíslit či jinak objektivně hodnotit. Bylo by zbytečné snažit se operativní úspěšnost gestapa hodnotit počtem osob potrestaných. Německým soudem bylo k trestu smrti odsouzeno a gilotinou v Breslau popraveno 638 příslušníků moravského odboje²⁶⁵. To ale nevypovídá o skutečném množství obětí. Tisíce osob byly bez soudu uvřženy do koncentračních táborů, nebo v tichosti tajně zavražděni, nepřežily výslech, někteří zvolili sebevraždu. Další stovky obětí byly následkem protipartyzánské činnosti brněnského gestapa, ačkoliv samotné vraždy spáchaly vojenské či policejní jednotky. Operativní úspěšnost dokazuje fakt, že brněnská úřadovna gestapa měla velice komplexní přehled o organizovaném odboji nejen na Moravě, ale i na Slovensku.

²⁶² DAMS, Carsten, STOLLE, Michael, Gestapo. Moc a teror v Třetí říši, Praha, 2010, s. 5.

²⁶³ MALLMANN, Klaus-Michael, PAUL, Gerhard, Allwissend, allmächtig, allgegenwärtig? Gestapo, Gesellschaft und Widerstand, In: Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, 1993, č. 41, s. 984-999.

²⁶⁴ DAMS, Carsten, STOLLE, Michael, Gestapo. Moc a teror v Třetí říši, Praha, 2010, s. 7.

²⁶⁵ VAŠEK František, Čeští vlastenci před Volksgerichtshofem, In: Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 9, 2001, č. 1, s.70.

Infiltrace odbojových organizací, včetně ústředních koordinačních orgánů, byla nepochybně velkým úspěchem. V průběhu let 1941 až 1943 se dokonce brněnská úřadovna mohla chlubit tím, že všechny vysílačky vysílající z území Moravy a částečně i Slovenska pracují pod její kontrolou.²⁶⁶ Nelze ovšem přehlédnout specifika, spočívající v naprostém ignorování právních norem, vyznávaných většinou civilizovaných společností, porušování presumpce nevinny, svévolném omezení osobní svobody a mučení. To jsou formy činnosti, které neospravedlňuje žádný „vyšší“ zájem. Naproti tomu vyšetřovací činnost gestapa byla slabá. Ve skutečnosti jakákoliv podoba „řádného a spravedlivého procesu“ s podezřelými nepřicházela vůbec v úvahu. Záleželo pouze na názoru pracovníků gestapa, jaký osud zadrženého potká. Možnost umístění kohokoliv do koncentračního tábora na časově neomezenou dobu existovala nezávisle na dokazování viny. Zcela logicky se tak důkazní řízení stávalo nepodstatnou záležitostí. Vyšetřování se soustřeďovalo na výslechy, konfrontace, odstraňování rozporů a nové výslechy, s cílem zjistit jak byla podezřelá osoba do konkrétní akce zapojena a s kým udržovala kontakt.²⁶⁷

Soudní proces, který je přirozeným završením trestně - procesního řízení, nebyl ničím jiným než formalitou. Zločiny proti nacistickému režimu a Říši se zabýval Lidový soud, proti jehož rozhodnutí nebyl žádný opravný prostředek. Přesto Hitler často kritizoval „mírné“ rozsudky a stávalo se, že provedl nápravu soudního rozhodnutí nařízením pachatele prostě zastřelit. Jeho názor byl ostatně ten, že proti „českým rebelům“ stačí exekuční komando a je zbytečné dělat pomocí soudních rozsudků mučedníky.²⁶⁸ Všichni soudci byli spolehlivými nacisty, například jedním z „čestných soudců“ byl i Karl Hermann Frank. Soudce se držel protokolů, sepsaných na gestapu, a jen zcela výjimečně požádal gestapo o došetření případu. Obhájce se omezoval na to, že pachatel byl nízkého věku, měl doma tíživé poměry a podobně.²⁶⁹

Teror v okupovaném Protektorátu vyvrcholil v období činnosti stanných soudů, které se vymykaly jakékoliv kontrole i ze strany nacistických justičních orgánů.²⁷⁰ S vývojem války se německá naděje na vítězství rozplývala. Přesto si gestapo zachovalo akceschopnost až do posledních dní a zůstalo smrtelným nebezpečím i v období, kdy byly zbytky okupačního

²⁶⁶ ABS 52-62-1, trestní spis König, výpověď Rudolf König, list 269.

²⁶⁷ DAMS, Carsten, STOLLE, Michael, Gestapo. Moc a teror v Třetí říši, Praha, 2010, s. 67.

²⁶⁸ VAŠEK, František, Čeští vlastenci před Volksgerichtshofem, In: Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 9, 2001, č. I, s. 63, s. 69.

²⁶⁹ VAŠEK, František, Čeští vlastenci před Volksgerichtshofem, In: Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 9, 2001, č. I, s. 65-66.

²⁷⁰ DEJMEK, Jindřich, KUKLÍK, Jan, NĚMEČEK, Jan, Kauza: tzv. Benešovy dekrety. Historické kořeny a souvislosti, Praha, 1999, s. 24.

aparátu zachváceny demoralizací. Většina příslušníků gestapa se nikdy necítila být zločinci. Protože jednotliví úředníci vykonávali plněním svých úkolů jen část represivní a likvidační činnosti, nepociťovali odpovědnost za její konečný výsledek.²⁷¹ Sami sebe považovali za vojáky a v souladu s touto logikou se snažili dostat do zajetí západních mocností, kde očekávali zacházení jako s válečnými zajatci. Ne všichni podleli takové víře. Zejména ti výše postavení si uvědomovali, jak musí být jejich činnost hodnocena a včas si připravili únikové cesty, doklady a peníze, aby unikli zajetí a trestu.

Předložená práce analyzuje pouze několik případů z činnosti brněnského gestapa. Snaží se poukázat na možnosti, které nacistický represivní aparát měl k dispozici, při potlačování odporu i na poválečné konce těch, kdo se na represích podíleli.

²⁷¹ DAMS, Carsten, STOLLE, Michael, Gestapo. Moc a teror v Třetí říši, Praha, 2010, s. 61.

PŘÍLOHA 1:

Hodnostní žebříček gestapa, polního četnictva a současných českých hodností:²⁷²

Gestapo a Kripo	německé četnictvo	český ekvivalent
kriminální zaměstnanec	Hilfswachtmeister	-
kriminální asistent	Unterswachtmeister	strážmistr
vrchní kriminální asistent	Oberswachtmeister	nadstrážmistr
kriminální tajemník	Meister	praporčík
vrchní kriminální tajemník	Leutnant	poručík
kriminální inspektor	Oberleutnant	nadporučík
kriminální komisař	Hauptmann	kapitán
kriminální rada	Major	major
kriminální ředitel	Oberstleutnant	podplukovník
vládní a kriminální ředitel	Oberst	plukovník
říšský kriminální ředitel	Oberst	plukovník

²⁷² BORÁK, Mečislav, Na příkaz gestapa: Nacistické válečné zločiny na Těšínsku, Ostrava, 1990, s. 288-290.

PRAMENY A LITERATURA

ARCHIVNÍ PRAMENY

Archiv bezpečnostních složek v Praze, Fond 52, výslechy zadržených příslušníků gestapa.

ABS 52-1-67, seznam konfidentů a výslechy různých osob

ABS 52-51-5, výpověď Walter Jacobi.

ABS 52-1-304, výpověď Anton Mondorf.

ABS 52-49-2, organizace německé policie v Protektorátě

ABS 52-39-18, struktura úřadoven gestapa.

ABS 52-62-1, trestní spis König.

ABS 52-1-67, trestní spis Dyck.

ABS 52-61-2, trestní spis Dörsch.

VYDANÉ PRAMENY:

NEUBAUER, Antonín, FIALA Vladimír (ed.), Akta „g“, Brno, 1971.

ÚSTAVNÍ ZÁKON zmocňovací ze dne 15. prosince 1938 (Sb. č. 330)

TISK:

GARDISTA, dne 28. května 1942, ročník IV, č. 119

GARDISTA, dne 11. března 1939, ročník I, č. 8.

NÁRODNÍ POLITIKA, dne 14. března 1939, ročník 57, č. 73.

NÁRODNÍ POLITIKA, dne 23. června 1941, ročník 59, č. 173.

NÁRODNÍ POLITIKA, dne 28. května 1942, ročník LX, č. 144

NÁRODNÍ POLITIKA, dne 14. června 1942, ročník LX, č. 161.

POLEDNÍ NÁRODNÍ POLITIKA, dne 15. března 1939, ročník 57, č. 74.

POLEDNÍ NÁRODNÍ POLITIKA, dne 29. září 1941, ročník 59, č. 271.

LIDOVÉ NOVINY, dne 15. března 1939, ročník 2/47, č. 60/136.

LIDOVÉ NOVINY, dne 16. března 1939, ročník 47, č. 137.

ČECHOSLOVÁK v Anglii, dne 10. listopadu 1939, ročník I, č. 5.

ČECHOSLOVÁK v Anglii, dne 27. června 1941, ročník III, č. 26.

ČECHOSLOVÁK, dne 3. října 1941, ročník III, č. 40.

ČECHOSLOVÁK, dne 29. května 1942, ročník IV, č. 22

ČECHOSLOVÁK, dne 1. září 1944, ročník VI, č. 34.

LITERATURA:

BARTOŠ, Josef, TRAPL, Miloš, Dějiny Moravy, díl 4. Svobodný stát a okupace, Brno, 2004.

BLANDFORD, Edmund, Nacistické tajné služby, Praha, 2003.

BRANDES, Detlef, Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939 -1945, Praha, 2000.

BRANDES, Detlef, Německá reakce na pražské demonstrace na podzim 1939, In: Dějiny a současnost, roč. 21, 1999, č. 6, s. 11- 15.

BŘEČKA, Jan, Ivančice v boji proti nacismu v letech 1939 -1944, In: Časopis Matice moravské, roč. 118, 1999, č. 2, s. 401 - 423.

BORÁK, Mečislav, Na příkaz gestapa: Nacistické válečné zločiny na Těšínsku, Ostrava, 1990.

- BUTLER, Rupert, Gestapo. Historie Hitlerovi tajné policie 1933-1945, Praha, 2004.
- CRENKSCHAW, Edward, Die Gestapo, Berlín, 1959.
- ČERNÝ, Vladimír, Protipartyzánské operace na Moravě v letech 1944-1945, Disertační práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity Brno, Brno, 2006.
- ČERNÝ, Vladimír, KOPEČNÝ, Petr, VAŠEK František, Legenda bez legend. Životní osudy armádního generála Vojtěcha Borise Luži (1891-1944), Brno, 2004.
- ČVANČARA, Jaroslav, Někomu život, někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupační moc 1939 – 1941, Praha, 2002.
- DAMS, Carsten, STOLLE, Michael, Gestapo. Moc a teror v Třetí říši, Praha, 2010.
- DELARUE, Jacques, The Gestapo: A History of horror, New York, 1965.
- DEJMEK, Jindřich, KUKLÍK, Jan, NĚMEČEK, Jan, Kauza: tzv. Benešovy dekrety. Historické kořeny a souvislosti, Praha, 1999.
- HABŘINA, Rajmund (ed.), Hnědé panství, kus historie, která nemá být zapomenuta, In: Žalm Moravy, Brno, 1948.
- HANÁK, Vítězslav, Muži a radiostanice tajné války, Dvůr Králové nad Labem, 2002.
- HORNÍK, Jan, Proč holokaust. Hitlerova vědecká mesianistická vražda, Praha, 2009.
- KLEMSA, Karel, Postavili se nacistickému režimu a zaplatili za to životem, In: Regionální noviny Boskovicko, ročník XV, 2004, č. 27.
- KOKOŠKA, Stanislav, Obrana národa a počátek války, In: Dějiny a současnost, roč. 21, 1999, č. 4, s. 16 -21,
- KOPÁČKOVÁ, Miroslava, Gestapo – venkovní služebna České Budějovice, Diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 1987.
- KOEHL, Robert, The Black Corps. The Structure and Power Struggle of the Nazi SS, Madison, 1983.
- KRÁL, Václav, Zločiny proti Evropě, Praha, 1964.
- LANG von, Jochen, Gestapo, nástroj teroru, Praha, 1994.
- MARŠÁLEK, Pavel, Protektorát Čechy a Morava, Praha, 2002.
- MALLMANN, Klaus-Michael, PAUL, Gerhard, Allwissend, allmächtig, allgegenwärtig? Gestapo, Gesellschaft und Widerstand, In: Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, 1993, 41 (11), s. 984 -999.
- MALLMANN, Klaus-Michael, PAUL, Gerhard, Die Gestapo im zweiten Weltkrieg. „Heimatsfront“ und besetztes Europa, Darmstadt, 2000.
- MALLMANN, Klaus- Michael u.a., PAUL, Gerhard, Die Gestapo. Mythos und Realität, Darmstadt, 1995.
- POSPÍŠIL, Jaroslav, Hyeny, Zlín, 1996.
- PŘIKRYL, Josef (ed.), Partyzánské hnutí na Moravě a Slovenské národní povstání, In: SNP a náš odboj, 1975, s. 96-99.
- SLÁDEK, Oldřich, Zločinná role gestapa, Praha, 1986.
- SLÁDEK, Oldřich, Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944 – 1945, Praha, 1991.
- ŠIKOLA, Čestmír, POSPÍŠIL, Jaroslav, Nešli stejnou cestou. Osudy parašutistů a konfidentů gestapa, Vizovice, 1994.
- ŠOLC, Jiří, Bylo málo mužů, Praha, 1991.
- ŠOLC, Jiří, Za frontou na východě, Cheb, 2003.
- STEINBACH, Peter, Der Nürnberger Prozeß gegen die Hauptkriegsverbrecher, In: Ueberschär: der Nationalsozialismus, 2000, s. 32-44.
- ŠRÁMEK, Pavel, Československý vojáci v domácím odboji, In: Armádní technický magazín,

ročník 34, 2002, č. 12, s. 41 – 42.

UHLÍŘ, Jan Boris, Praha ve stínu hákového kříže, Praha, 2005.

VAŠEK, František, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, První a druhé stanné právo na Moravě (1941-1942), Brno, 2001.

VAŠEK, František, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, Moravská pětka, In: Časopis Matice Moravské, roč. 118, 1999, č. 2, s. 373 – 399.

VAŠEK, František, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, Variabilita organizace a metod protipartyzánského boje brněnského gestapa v letech 1944 a 1945, In: Vlastivědný věstník moravský, roč. 58, 2006, č.2, s. 123-136.

VAŠEK, František, Čeští vlastenci před Volksgerichtshofem, In: Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 9, 2001, č. I, s. 62-70.

ZŘÍDKAVESELÝ, František, Smutné 70. výročí roku 1939 s přihlédnutím k událostem v Brně a na Moravě, In: Vlastivědný věstník moravský, ročník 61, 2009, č. 3, s. 233 - 245.

ZIKOVÁ, Renáta, Konfident brněnského gestapa Otakar Chalupa B-22 a jeho činnost, bakalářská diplomová práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity Brno, 2009.

ŽÁKOVÁ, Libuše, Nástin organizace a činnosti protektorátního bezpečnostního aparátu v systému nacistické okupační správy a tzv. protektorátu Čechy a Morava., In: Slovanský přehled, roč. 75, 1989, č. 4, s. 333 – 341.

INTERNET:

<http://www.palba.cz/printview.php?t=2002&start=0>

http://www.valka.cz/clanek_327.html

POUŽITÉ ZKRATKY:

SA (Sturmabteilung) – úderné oddíly nacistické strany

SS (Schutzstaffel) – ochranné oddíly nacistické strany

SD (Sicherheitsdienst) – bezpečnostní služba nacistické strany

NSDAP (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) – Nacionálně socialistická německá dělnická strana

SdP (Sudetendeutsche Partei) – Sudetoněmecká strana

KSČ – Komunistická strana Československa

ČSR – Československá republika

čs. – československý (á)

ÚŠB (Ústredňa štátnej bezpečnosti) – tajná státní policie Slovenského státu 1939 - 1945

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

NKVD (Narodnyj komisarjat vnutrjnych děl) – Lidový komisariát vnitřních věcí SSSR

GRÚ (Gosudarstvennoje razvjednoje upravljenje) – vojenská rozvědka Sovětského svazu

